

Галина Сапун

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

3

КЛАС

ЧАСТИНА 2

Видавництво

«Підручники
і посібники»

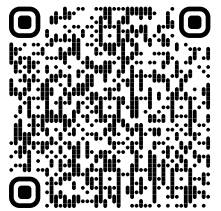
Інтерактивна галявина

Тренажери

Завдання

Вправи

Галина Сапун

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти

У 2-х частинах

ЧАСТИНА 2

Тернопіль
Видавництво «Підручники і посібники»
2020

Підручник розроблено відповідно до Типової освітньої програми
колективу авторів під керівництвом Р. Б. Шияна

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

 — початок уроку/уроків

 — прочитай

 — виконай письмово

 — попрацюйте в парі (групі)

 — проведи дослідження мовних та літерату-
рознавчих секретів

 — виконай удома

Інтернет-підтримка.
Інтерактивні завдання, тести, вправи
розміщено на сайті www.pp-books.com.ua

Сапун Г.

С19 Українська мова та читання: підруч. для 3 кл. закл.
загал. середн. освіти. У 2 ч. Ч. 2 / Г. Сапун. — Тернопіль : Під-
ручники і посібники, 2020. — 128 с.

ISBN 978-966-07-_____-__

ISBN 978-966-07-_____-__ (Ч. 2)

УДК 811.161.2(075.2)

ISBN 978-966-07-_____-__

ISBN 978-966-07-_____-__ (Ч. 2)

© Сапун Г., 2020

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *Михайла Вербицького*
Слова *Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

ДОРОГІ ДРУЗІ!

Ми знову зустрілися! Ви вже опрацювали першу частину підручника.

Попереду на вас чекає важлива робота. У цій частині ви дізнаєтеся чимало цікавого про частини мови, речення, текст.

Ви вчитиметеся грамотно висловлювати свої думки, як усно, так і письмово.

А ще досліджуватимете мовні секрети, ознайомитеся з творчістю українських та зарубіжних письменників. Персонажі літературних творів допоможуть вам розібратися в різних життєвих ситуаціях.

Виконуючи завдання підручника, ви вчитиметеся взаємодіяти з однокласниками, висловлювати свою та слухати інші думки стосовно різних ситуацій.

**Успіхів вам, наполегливості, радості,
нових відкриттів!**

ІМЕННИК

«КАЗКА — ЦЕ ВЕЛИКЕ ДИВО»

1. КАЗКА — ЦЕ ВЕЛИКЕ ДИВО

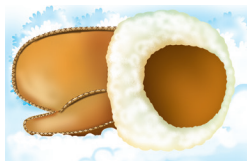
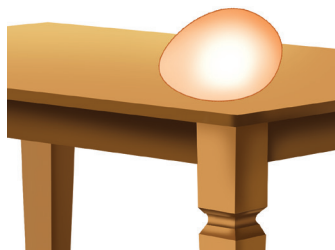
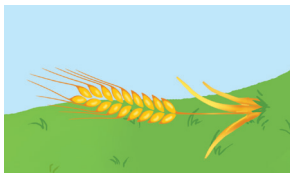
Казка — це велике диво —
в ній **добро** перемагає.
Все кінчається щасливо,
і про це **людина** знає.
Казка **розуму** навчає,
вчить добро в **житті** творити.
І до **чесності** привчає...
Тобто вчить, як в **світі** жити.
Людям вчить допомагати,
щирим, щедрим, світлим бути,
завжди труднощі долати,
а про **зло** навек забути.
Ну, а хто казки читає —
мудрість добре розуміє.
Він в житті перемагає,
бо знайти свій **шлях** уміє.

Надія Красоткіна

1. Про що йдеться у вірші? Чого навчають казки? Визнач головну думку вірша.
2. Визнач, з якою інтонацією потрібно читати кожную строфу.
3. Проведи мовне дослідження «Рід іменників».

Крок 1. Запиши в колонку назви предметів.

Крок 2. До кожного іменника допиши, додаючи слова *він, вона, воно*, де розміщується предмет.

Зразок. Човник. Він на воді.

Крок 3. Зроби висновок про те, якими словами можна замінити іменники.

Іменники мають рід.

Іменники, до яких можна додати слова *він, мій*, —
чоловічого роду: *човник, колосок*.

Іменники, до яких можна додати слова *вона, моя*, —
жіночого роду: *рукавичка, квітка*.

Іменники, до яких можна додати слова *воно, моє*, —
середнього роду: *яйце, сонечко*.

3. 1. Випиши виділені слова з вірша Надії Красоткіної «Казка — це велике диво» у три стовпчики за зразком.

<i>Ч. р.</i>	<i>Ж. р.</i>	<i>С. р.</i>
розум	казка	диво

2. Прочитай прислів'я. Поміркуй, які орфограми пропущені.

1. Правда своє віз..ме. **2.** Дружба — мов дзеркало: розіб..еш — не склеїш. **3.** Вірний друг — то найбіл..ший скарб. **4.** Око бачит.. далеко, розум ще далі. **5.** Праця для людини — здоров..я і ж..ття.

3. Спиши. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Підкресли іменники чоловічого роду. Познач закінчення.
- ✓ Підкресли іменники жіночого роду. Познач закінчення.
- ✓ Підкресли іменники середнього роду. Познач закінчення.

4. Запиши по кілька іменників за групами. Визнач їх рід.

Зразок. Тварини: верблюд (*ч. р.*), пантера (*ж. р.*), теля (*с. р.*).

Меблі:	Посуд:
Транспорт:	Люди:

5. ЯК КОВАЛЬ ПЕРЕМІГ ЗМІЯ

Українська народна казка

Жив колись Змій. Він їв людей і не давав їм проходу. І врятував людей од цього Змія один коваль. Збудував він недалеко від змієвого лігва собі кузню та й задумав, як би звести того зі світу, звісно, щоб він людей не нівечив. От Змієві, як той коваль кує в кузні, досадно, що іде від коваля стук. Прилітає Змій до кузні, а вона зачинена залізними дверима.

— Гей, ковалю, що ти тут ляпаєш, не даєш мені спати? Я тебе з'їм!..

— Що ж, то твоя воля. Дозволь тільки мені востаннє помолитись!

— Молись!

От коваль за молот та давай скоріше робити гвіздка.

— Чом же ти не молишся, а знову ляпаєш? — гукає Змій.

— Та я молячись, — каже коваль, — ляпаю по ковадлу.

— Ну, швидше, а то в мене вже слина з рота тече.

— Зараз!

От зробив коваль гвіздка.

— Вже, я готовий. Як же, — питає, — ти мене їсти-меш? Ось у стінах є дірки (звісно, пробують свердла), так ти висолопи сюди язик, я сяду на нього, а ти і проковтнеш мене.

Погодився Змій. Висолопив у дірку язика, а коваль за гвіздка — та й прибив зміїв язик до стіни. Змій сюди-туди не одірветься. А коваль за вуздечку — та й загнуждав Змія. Запріг його у соху* та й проорав, виорав поле і Змія, звісно, заморив. Люди зраділи та й собі давай корчувати ліс на поле.

*Сохá — землеробське знаряддя для орання землі.

6. 1. Якої шкоди завдавав Змій людям? Як коваль врятував людей? Що робили люди, коли не стало Змія? Яка головна думка казки? Які емоції викликала в тебе казка?
2. Перекажи казку близько до тексту.

7. 1. Прочитайте за особами розмову коваля і Змія.
2. Поставте одні одним кілька запитань за змістом казки.

8. 1. Випиши з казки «Як коваль переміг Змія» по кілька іменників у три стовпчики за зразком.

Ч. р.	Ж. р.	С. р.
(хто?) коваль	(що?) кузня	(що?) лігво

2. Прочитай слова. Виконай завдання на вибір.

Лікарка, лікар, лікування, перукар, перукарня, перукарка, монтаж, монтажник, монтажниця, захисник, захист, захисниця, касирка, каса, касир.

- ✓ Випиши іменники чоловічого роду. Познач будову виділених слів.
- ✓ Випиши іменники жіночого роду. Познач будову виділених слів.

9. Добери і запиши «музичні» іменники. Визнач їх рід.
Зразок: дорога (ж. р.), парасолька (ж. р.), місто (с. р.).

10. ЗОЛОТІ ЯБЛУКА

Українська народна казка

В одній сім'ї було три дочки. Дві вийшли заміж, пішли в невістки, а наймолодша, Марійка, залишилася при матері й батькові. Вона була найвродливіша з-поміж се-

стер, та лише щастя не мала. Бо не встигли відгуляти весілля середущій сестрі, як вмерла мати, і батько привів собі другу жінку.

Недовго прожив з нею. Знущалася мачуха з Марійки, горював батько за першою жінкою і скоро теж відправився на той світ.

Нікого тепер вже Марійка не мала, хіба що корову. Рано-вранці виганяла її на пасовіще, найкращої трави носила і свій біль сирітській тварині виливала. А мачуха була лиха, знущалася, як лише могла. Одного разу каже Марійці:

— Ти, неробо, лише мій хліб їси, а робити нічого не хочеш. Поженеш нині корову пасти. Маєш на пасовіщі виткати мені з павутини біле полотно. Як не витчеш, то не повертайся до хати.

Сіла Марійка на пасовіщі й плаче. А корова підійшла і людським голосом питає:

— Чого ти плачеш, Марійко?

— Та як мені не плакати, коли мачуха наказала мені виткати з павутини біле полотно, а я не вмю ткати.

— Не плач. Подивися мені краще в ліве вухо та й візьми, що треба.

Пригнала дівчина корову з пасовища, поклала полотно на стіл, а сама лягла спати. Здивувалася мачуха, де вона таке біленьке полотно дістала.

Другого дня каже:

— Не забудь мені, лежебоко, принести нині синього шовку. Як не принесеш, то й ночувати не приходить.

Втекла б Марійка від злої мачухи, але жаль їй корови. Сіла на пасовиську та й зажурилася. Що тепер роби-ти?

— Чого журишся, Марійко? — питає корова.

— Та як не журитися, коли мачуха наказала принести синього шовку, а де я його візьму?

— Не журися. Подивися мені в праве вухо і візьми собі, що треба.

Прийшла ввечері мачуха, а шовк на столі. Дивується, як Марійка виконує всі її **забаганки**. На другий день відправляє дівчину на пасовище з коровою, і каже принести червоного оксаміту*.

Не знала Марійка, що зла мачуха прийшла вслід за нею аж на пасовище, сидить за **кущами** і слухає, про що вона з коровою розмовляє.

Пригнала ввечері корову додому, а мачуха каже:

— Завтра будемо твою корову різати, бо вона мало молока дає.

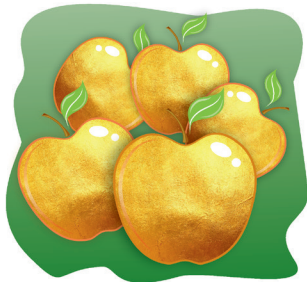
Вибігла Марійка надвір і так заплакала, що аж **небо** засмутилося. Але бачить — йде незнайомий дідок.

— Чого ти, дівчино, плачеш? — питає.

— Та як мені, бідній сироті, не плакати? Нікого я не маю, лише корову, і ту мачуха хоче зарізати.

— Не плач, сирітко, бо сльози не можуть. Як заріжуть корову і будуть кості розбирати, візьми кісточку і посади в грядку.

Зробила Марійка, як дід казав. На другий **день** серед городу з кісточки виросла прекрасна **яблуня**, відразу зацвіла, а на третій — вродила золоті **яблука**.

Хто чужий надійде, хоче яблуко зірвати, а вона гілля підніме догори і не дається. Лише підійде Марійка, і всі гілки нахилиються, аби вона зірвала золоте яблуко.

Над'їхав вродливий хлопець, а сирота під яблунею. Хотів зірвати золоте яблуко, але яблуня гілля підняла догори, і побачив він під ними Марійку. Так сподобалася йому, що каже:

— Якби ти хотіла, я б оженився з тобою.

Марійці теж дуже сподобався цей хлопець і каже:

— Дай, яблуне, йому яблуко.

Яблуня вкрила їх гіллям, і обоє стали обривати золоті яблука. Як обірвали всі до одного, хлопець взяв її на бричку і повіз до себе додому.

А на другий день побачили на своєму городі яблуню. То вона вночі перейшла вслід за Марійкою. Ще довго там росла і родила золоті яблука. Може, і тепер родить, якщо вони ще живуть.

*Оксаміт — шовкова тканина з густим блискучим коротким ворсом.

11. 1. Як жилося Марійці з мачухою? Кому дівчина скаржила-ся на сирітське життя? Які забаганки мачухи мала виконати Марійка? Чому мачуха хотіла зарізати корівку? Яку пораду дав дівчині дідок? Чому яблуня давала плоди тільки Марійці? Уяви, що ти зустрівся/зустрілася з Марійкою. Про що ти хотів/хотіла б запитати дівчину?

2. Яка головна думка казки?

12. Якими, на вашу думку, були за характерами Марійка і мачуха?

13. Випиши з казки «Золоті яблука» виділені слова у два стовпчики за зразком.

Один

Багато

небо

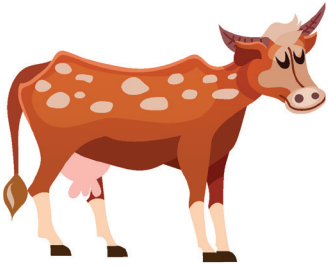
кущі

14. 1. Проведи мовне дослідження «Зміна іменників за числами».

Крок 1. Запиши у стовпчик назви малюнків. Усно визнач, скільки предметів (один чи багато) означає кожне слово.

Крок 2. Зміни слова так, щоб вони означали багато предметів, і запиши їх через риску. Познач закінчення.

Крок 3. Зроби висновок.

Іменники змінюються за **чіслами**.

При зміні іменників за числами змінюється закінчення: *корова* — *корови* , *яблуня* — *яблуні* , *стіл* — *столи* .

Іменник в **однині** означає один предмет: *ліс*, *заєць*, *вікно*. Іменник у **множині** означає два і більше предметів: *ліси*, *зайці*, *вікна*.

Однина і множина — це **чісла** іменників.

2. Прочитай прислів'я та приказки. Виконай завдання на вибір.

1. За двома зайцями не женись, бо й одного не спіймаєш. **2.** Ласий, як кіт на ковбаси. **3.** У чужих руках завжди більший шматок. **4.** Їсть, аж за вухами лящить. **5.** У решеті вода не тримається. **6.** Жадібність спокою не дає.

- ✓ Випиши іменники у множині. Познач закінчення.
- ✓ Склади і запиши речення про користь яблук. Підкресли іменники. Визнач число.

3. Прочитай речення. Як вони зміняться, якщо змінити число іменників? Запиши змінені речення.

Орел летить. Вівця пасеться. Пастухи спостерігають. Деревя ростуть. Квіти цвітуть.

15. 1. Прочитай і відгадай загадки.

1. По два боки від ріки стоять браття-близнюки. Кожен бачить свого брата, годі лиш його обняти. **2.** Попід дах серед зими всілись білі кажани. І донизу головою подріма-

ли до весни. **3.** Спритні хлопчики веселі біля кожної оселі взимку, влітку, навесні вицвірінькують пісні. **4.** Між травичкою завзято гомонять руді малята. Кучеряві в них спіднички, називаються ... . **5.** Довкола пеньочків вмостились грибочки. Більші та маленькі, а зветься ... .

Леся Вознюк

- 2.** Запиши слова-відгадки. Підкресли орфограми. Визнач число.
- 3.** З двома словами-відгадками (на вибір) склади і запиши речення.

- 16.** Зіскануйте QR-код та послухайте українську народну казку «Заяче сало».

- 17.** Хто дійові особи казки? Чому пан надумав говорити з кучером? Про що він розказував? Чи вірив Іван розповідям пана?

18.

ЗАЯЧЕ САЛО

Українська народна казка

Їхав пан з кучером Іваном у далеку дорогу. Вони їхали мовчки, але мовчанка набридла. Пан і надумав поговорити. В цей час вискочив заєць. Пан і почав свою розмову про зайця.

— От у мене в лісі водяться зайці, тільки не такі, як оце пострибав маленький, а великі. Я з-за кордону привіз на розплід. Одного разу я зібрався на полювання, взяв із собою чоловік з десять загбничів*. Вони нагнали на мене зайців, а я їх тільки — бах! та бах! Тоді я набив їх десятків зо три... А одного забив, то такого величезного, як баран завбільшки! Ну, а коли здер з нього шкуру, то було більш як півпуда* сала. От які в мене зайці!

Кучер слухав, слухав, а далі й каже:

— Но-о, скоро вже і міст той, що під брехунами ламається.

Почув це пан і каже:

— Чуєш, Іване, так от які зайці бувають! Правда, що в нього півпуда сала то не було, а так, фунтів* з десять.

— Звісно, заєць зайцем, — каже Іван.

Ну, їдуть далі, а пан знову до Івана:

— От що, Іване, а чи скоро вже буде той місток?

— Та скоро вже, пане, — каже Іван.

— Так от знаєш, Іване, — продовжує пан, — мабуть, що на тому зайцеві і десяти фунтів сала не було — так фунтів три-чотири, не більше.

— Та мені що, — каже Іван, — хай буде і так.

Але проїхали трохи, пан покрутився на місці та й знову:

— А чи скоро, Іване, вже той міст буде?

— Так, скоро, пане, ось-ось, тільки в долинку спустимось.

— Гм, — каже пан, — а знаєш, Іване, на тому зайцеві і зовсім сала не було — сам знаєш, яке на зайцеві сало.

— Та звісно, — каже Іван, — заєць зайцем.

Спустились в долину, а пан і питає:

— А де ж, Іване, той міст, що ти про нього говорив?

— А він, пане, — каже Іван, — розтопився так само, як те заяче сало, що ви про нього говорили.

*Загóнич — учасник облави, який жене звіра на мисливця.

*Півпúда — приблизно 8 кг.

*Фунт — приблизно 400 г.

19. Перекажи казку близько до тексту.

20. 1. Гра «Дешифрувальник».

	а	б	в
1	а	т	с
2	р	й	ь
3	м	б	ф
4	о	л	к

Код 1. 1в, 1а, 4б, 4а.

Код 2. 3а, 4а, 4б, 4а, 4в, 4а.

Код 3. 1а, 1в, 3в, 1а, 4б, 2в, 1б.

Код 4. 3б, 4а, 2а, 4а, 1б, 2в, 3б, 1а.

асфальт

2. Проведіть дослідження «Число іменників».

Крок 1. Визначте (усно) число розшифрованих іменників.

Крок 2. Спробуйте назвати ці слова у множині.

Крок 3. Зробіть висновки про особливості вживання деяких іменників.

В українській мові деякі іменники мають форму тільки однини (*листя, гілля, молодь*) або тільки множини (*окуляри, ножиці, ворота*).

21. 1. Прочитай. Визнач, чи всі іменники змінюються за числами. Виконай завдання на вибір.

Сміливість, граблі, око, окуляри, гордість, ножиці, ворота, малюнок, газета, боротьба, шахи, віз, сани, колесо, молоко, борошно, асфальт, яблуко, шорти.

- ✓ Випиши іменники, які вживаються тільки в однині. Познач закінчення. Поділи на склади для переносу виділене слово.
- ✓ Випиши іменники, які вживаються тільки у множині. Познач закінчення. Поділи на склади для переносу виділене слово.
- ✓ Випиши іменники, які змінюються за числами. Познач закінчення. Поділи на склади для переносу виділене слово.

2. Доповни і запиши речення (за змістом української народної казки «Заяче сало»). Надпиши скорочено число (одн. чи *мн.*) над іменниками.

Панові набридла ..., і він надумав ... . Пан вихвалявся, яких ... привіз з-за ... . Та ... вирішив провчити пана. Сказав, що попереду буде ..., що під ... ламається.

22. Випиши з книжки, яку читаєш, три послідовні речення. Підкресли іменники. Напиши в дужках число і рід.

Зразок: Був морозний ранок (*одн., ч. р.*).

23.

ЯК КІТ ЧОБОТИ КУПУВАВ

Українська народна казка

У невеличкій хатинці край села мешкало котяче подружжя. Якось пухнастий господар схаменувся:

— Зима вже на порозі, а про чоботи ми й не подбали.

— То піди до міста, допоки не випав сніг, — запропонувала дружина, — та купи взуття.

Уранці, щойно сонячне проміння ковзнуло по землі, смугастий вирушив у дорогу. Уже здолав чималий шлях, коли на узліссі зустрів молодого лиса.

— Куди це Ви, пане Коцький, прямуєте? — поцікавився рудий.

— У місто, — зізнався кіт. — Хочу собі та дружині чоботи купити, бо вже й зима настала, а ходити босоніж дуже холодно.

— А навіщо далеко йти? Тут неподалік є чудовий чоботар, на ім'я Вовк. Він такий умілий майстер, що будь-яке взуття пошиє.

— Дякую за пораду, пане Лисе, — вдоволено промуркотів пухнастий. — Завітаймо до нього!

І рудий повів нерозважливого kota плутаними стежинами. Варто зауважити, що смугастик ніколи в лісі не бував, тому й не знав, якими небезпечними бувають звірі. Щойно мандрівники опинилися в самій хащі, як лис пригрозив:

— Давай гроші, а не то — смерть!

— Згляньтеся, — заблагав кіт, — придбаю вам найкращі чоботи, лише відпустіть.

І так просив, що рудохвостий урешті-решт погодився:

— Тільки по взуття підемо разом. А то ще втечеш!

Коли мандрівники дісталися міста, лис попід огорожами й будинками прокрадався, а кіт спокійно крокував вулицями. Біля крамниці пухнастий запропонував:

— Ходімо, виберете взуття.

— Та що нам удвох там робити? Краще надворі зачекаю, — відмовився рудий, поглядаючи на всі боки. — Тільки ж не барися!

Кіт увійшов до крамниці, а лис вирішив сховатися. Озираючись, він побачив собачу будку.

— Оце так хатинка! — зрадів рудий. — Немов для мене збудована. А що там усередині?

Та не встиг і на поріг ступити, як почув погрозливе гарчання. Тієї ж миті з будки вискочив пес і накинувся на непрошеного гостя. Невдаха ледве вирвався з гострих собачих зубів і, забувши про kota та чоботи, дременув так, що аж курява стояла.

А пухнастий придбав у крамниці взуття та вирушив додому. Тільки цього разу він розважливіше обирав супутників.

24. Про кого йдеться в казці? Кого зустрів кіт? Що запропонував лис? Хто налякав лиса? Яка головна думка казки?

25. Театралізуйте казку.

26. 1. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Випиши з української народної казки «Як кіт чоботи купував» іменники з ненаголошеними [е], [и] в коренях. Визнач число, рід.

Зразок: село — одн., с. р.

- ✓ Випиши з української народної казки «Як кіт чоботи купував» іменники з подовженими приголосними. Визнач число, рід.

Зразок: взуття — одн., с. р.

- 2.** Прочитай речення. Запиши їх у такій послідовності, як відбувалися події в казці «Як кіт чоботи купував». Підкресли іменники. Надпиши число.

Кіт зустрів молодого лиса.

Поки не випав сніг, треба купити взуття.

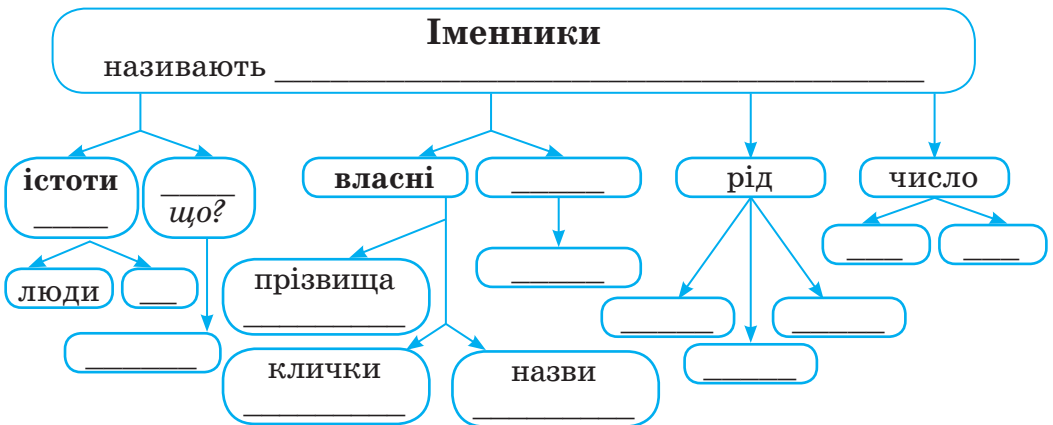
Пес накинувся на непроханого гостя.

Лисова порада.

Мандрівники в хащах.

27. Пригадайте вивчене про іменник. Складіть кластер на аркуші паперу.

28. 1. Прочитай. Визнач число іменників кожної групи.

1. Кефір, масло, лапша, метро, таксі, електрика, шосе, молодь, читання.

2. Вила, щипці, іменини, плоскогубці, ворота, штани, двері, санки.

2. Запиши іменники, у яких можеш визначити рід. Укажи рід цих іменників.

ПРИКМЕТНИК

29.

ЯЗИКАТА БАБА

Фінська народна казка

Жили собі колись дід та баба. Була баба надто говірка: тільки щось трапиться вдома, все село знає.

Дід — **вправний мисливець** і рибалка. Якось, ідучи на риболовлю, він знайшов у лісі скарб і роздумував, як би непомітно принести його додому. Бо як дізнається його **балакуча дружина**, негайно роздзвонить іншим.

Тож вирішив дід схитрувати. Пішов по здобич і поміняв її місцями: в ятір посадив глухаря, а в клітку — щуку. Повернувся додому та й каже бабі:

— Я знайшов у лісі **рідкісний скарб**, завтра підемо й принесемо додому чимало грошей.

— Та невже знайшов скарб?! — вигукнула дружина.

Їй страшенно кортіло вислизнути з хати й розплескати всьому селу про новину. Але дід не пустив її, а велів лягати спати.

Рано-пораненьку пішли вони вдвох по скарб. Біля озера дід сказав:

— Зачекай-но, у мене тут ятір.

Бабиному здивуванню не було меж, коли вони знайшли в ятері глухаря! Пішли далі в ліс — натрапили на клітку. У клітці — велика щука. Тоді дід привів бабу до скарбу. Гроші склали в дві торби й поспішили додому. Коли повернулися, бабі нестерпно кортіло розповісти комусь про знахідку. Та дід не пустив.

Перегодом вона все ж вислизнула з двору. Не встигла добігти до сусідів, як собаки зчинили **страшений гвалт**, і дід гукнув бабі:

— Не йди, бабусенько, хіба не чуєш, там жінка б'є чоловіка!

Баба перелякалася і не зайшла в дім. Так першого дня ніхто в селі не дізнався про скарб.

Полягали спати. А на світанку баба прокинулася, і вже **ніяка сила** не могла втримати її вдома — побігла до сусідів і почала розповідати:

— Ми знайшли скарб — дві торби грошей принесли!

— Ти ба, де це так поталанило? — запитав сусід.

— Улісі, — хвилюючись, пояснила стара. — Разом із дідом ходили. Спершу перевірили пастки: із ятера вийняли глухаря, а із клітки — щуку. Взяли їх і пішли далі...

— Вигадуєш! — перебив її господар. — З ятером не полюють на глухаря, а кліткою не ловлять щук.

— Саме так і було, — засперечалася баба. — Потім склали гроші у дві торби. Повернулися до села, коли тебе саме біла жінка...

— Неправда! — вигукнув сусід. — Де і коли мене жінка била? Усе ти вигадала, немає й краплі правди у твоєму базіканні. Ану йди геть!

Не залишалося бабі нічого іншого, як чимдуж бігти до своєї хати й більше не базікати по селу про свого чоловіка, а бути в розмові обачною та мудрою.

*Ятір — риболовне знаряддя у вигляді сітки.

30. 1. Хто головні дійові особи казки? Хто другорядна дійова особа? Що баба розказувала по всьому селу? Як дід провчив бабу? Знайди українську народну казку «Язиката Хвеська». Порівняй її з фінською народною казкою «Язиката баба».

2. Яка головна думка казки?

3. Як ти розумієш слово *язиката*?

31. 1. Театралізуйте казку.

2. Прочитайте слова. Якими з них ви опишете казку?

захоплююча

смішна

повчальна

цікава

нудна

страшна

незрозуміла

пізнавальна

наукова

32. 1. Випиши з фінської народної казки «Язиката баба» виділені іменники разом з прикметниками за зразком.

Зразок: баба (*яка?*) язиката.

Прикметник — це частина мови, яка називає ознаки предмета і відповідає на питання **який? яка? яке? які?:**

зима (*яка?*) сніжна, мороз (*який?*) сильний,
повітря (*яке?*) холодне, сніжинки (*які?*) легенькі.

У реченні прикметник зв'язаний з іменником.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Добери і запиши антоніми до поданих прикметників.
Підкресли орфограми в дописаних прикметниках.

Дорогий — жвавий — помилковий —

- ✓ Добери і запиши синоніми до поданих прикметників.
Підкресли орфограми в поданих прикметниках.

Безрадінний — приязний — розсудливий —

 пріязний

3. Виконай завдання на вибір.

✓ Добери і запиши іменники до поданих прикметників.

Солодка ...   темний ...   високе ...

✓ Добери і запиши прикметники до поданих іменників.

... ніч   ... вечір   ... сонце

33. Прочитай і спиши прислів'я. Допиши закінчення прикметників.

1. Краще гірк.. правда, ніж солодк.. брехня. 2. Полохлив.. заєць і пенька боїться. 3. Порожн.. млин і без вітру меле. 4. Хитр.. людина в'ється, як хмелина. 5. Нов.. дорогою йди, але й стар.. не забувай.

34. 1. Прочитай і відгадай загадку.

Очі смарагдові,
шубка пухова,
пісеньки люб'язні,
кігтики залізні.

З вільних інтернет-джерел

2. Назви прикметники та іменники, з якими вони зв'язані.

35. 1. Розгляньте малюнки. Опишіть кошенят, не використовуючи жодного прикметника. Чи буде зрозуміло, яке кошеня описано?

2. Доповніть свій текст прикметниками.

36. 1. Прочитай. Запиши словосполучення, які можна використати для опису котика.

Пухнасте кошеня, біла цяточка, кругленька мордочка, блискучі оченята, чорний носик, великі вуха, короткі лапки, товстенькі ніжки, весела вдача.

2. Прочитай. Випиши порівняння, які стосуються котика. Підкресли прикметники. Познач будову виділених слів.

Кошеня, наче м'якенький клубочок. Плямка, немов **сніжинка**. Носик, ніби чорний гудзичок. Лапки, наче з білими шкарпеточками. Очі зелені, як вогники. Хвіст, мов пухнаста щіточка.

3. Опиши одного з котиків, зображених на малюнках на с. 22, за планом.

1. Яка це тваринка?
2. Яка в нього шерсть?
3. Яка мордочка?
4. Які лапки, очі, вушка, хвіст?
5. Яка кличка котика?

4. Запиши опис у зошит. Підкресли прикметники.

37. Знайди і запиши загадку про звірятко. Підкресли прикметники.

38. ЩО ШУКАВ, ТЕ Й ЗНАЙШОВ

Болгарська народна казка

Якось крутився біля кошари старий вовк — хотів щось украсти. Аж ось вийшла з кошари вівця і почала пастись. Побачив її вовк, підійшов та й каже:

— Чуєш, овечко, я тебе з'їм!

Спочатку вівця злякалася, але подумала та й каже:

— Знаю, що з'їси мене, але ти зачекай, поки я натішуся цією травичкою. Довше подивишся на мене, апетит кращий буде.

— Гарзд! — сказав вовк і солодко облизався.

І от почала вівця підстрибувати та гратися, спочатку помаленьку, потім швидше, швидше і так стрибала, що вовк і не помітив, як вона вскочила в кошару. Вовк аж нестямився од злості — як же це могло статися, що вівця сама попалась йому в лапи, а тоді обдурила його?

Злий побіг він до лісу. Там у видолинку побачив козу, що ласувала листочками та жолудями. «Ха, — засміявся вовк, — вівця мене обдурила, а козі не вдасться!» Побіг і наздогнав її.

— Підійди ближче, кізонько, я тебе з'їм.

Злякалася коза, як побачила налиті кров'ю вовкові очі, та й каже:

— Знаю, вовче, знаю: я в твоїх лапах. Тільки прошу тебе, дозволь мені вискочити на оте каміння й заспівати, дай порадіти востаннє. А ти подивисься, посмієшся, згоднієш і любесенько з'їси мене.

Вовк погодився. А каміння те було серед страшних ям. Стрибнула коза на один камінь, тоді перескочила на другий, третій. Поки вовк розкумекав, у чім річ, коза вже щезла за горбом.

Втратив дурний вовк і козу. Сердитий-пресердитий подався світ за очі. Вийшов на галявину, коли бачить: ослик пасеться.

— Гей, осле, — закричав вовк, — я з голоду вмираю! Двоє мене обдурили, але тебе вже я з'їм.

— Ой, вовчику, я оце недавно втік од поганого хазяїна — решето зробив він з моєї спини. Надумався сам себе порятувати. Я такий радий, що стрів тебе, що ти зразу з'їси мене. Але спершу похвалюся новиною. Учора розносили указ про ослів, і всім нам причепили по одному до кожного копита. А я, дурний осел, ніяк не можу прочитати, що воно там написано в тому указі. Може, ти, вовче, прочитаєш?

— Повернися — побачу! — мовив вовк.

Ослик підняв одну ногу, другу, а вовк, що не знав ніякого письма, покладав зубами по підковах та й каже:

— В указі говориться, що старим вовкам належать молоді вівці, молодшим — старші; на підкові один гвіздок, два, три...

І почав рахувати. А ослик як брикне його щосили по голові, так вовк одразу і впав на землю. Ослик утік.

Прийшов вовк до тями, роззирнувся, згадав усі свої невдачі і почав себе лаяти: «Вівцю знайшов — та обдурила мене і втекла. Знайшов козу — і та підманула мене. Аж якийсь осел — і той піддурив мене, та ще й голову мені розбив. Чи мені, голодному й старому вовкові, треба були пісні й танці або чиїсь укази? Батько мій був неписьменний, не вмів читати. Не любив, щоб йому танцювали й співали, зате ж він ніколи не ходив голодний. Хоч би це хто добре набив мене і не казав би, за що!»

Поки ... вовк отак приказував, з ... кущів вискочив ... вівчар і ну молотити вовка ... палицею. Ледве втік той від страшних ударів. Прибіг у ліс та й каже собі: «Що шукав, те й знайшов».

39. 1. Хто головна дійова особа казки? Хто другорядні персонажі?

2. Перевір себе.

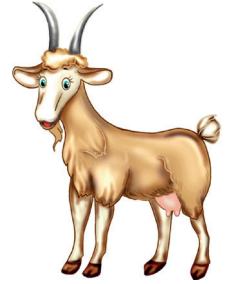
1. Що робив старий вовк біля кошари?

- а) Пас овець;
- б) хотів щось украсти;
- в) ховався від вівчара.

2. Чому вовк не з'їв вівцю?
  - а) Вівці вдалося перехитрити вовка;
  - б) вовк хотів поговорити з вівцею;
  - в) вівчар відігнав вовка.
3. Що зробила коза, щоб урятуватися від вовка?
  - а) Голосно заспівала;
  - б) танцювала і гралася на галявинці;
  - в) перескакуючи по камінню, щезла за горбом.
4. Хто лупив вовка палицею?
  - а) Осел;
  - б) коза;
  - в) вівчар.
5. Яке речення є головною думкою казки?
  - а) Учора розносили указ про ослів;
  - б) Що шукав, те й знайшов;
  - в) Злий побіг він до лісу.

40. Складіть план казки.

41. 1. Прочитай останній абзац болгарської народної казки «Що шукав, те й знайшов». Поміркуй, які прикметники пропущені. Запиши речення, вставляючи прикметники.

2. Прочитай. Доповни і запиши порівняння. За потреби скористайся словами для довідки. Познач будову виділеного слова.

Голодний, як ... . Повільний, як ... . Хитрий, як ... .
Упертий, як ... . Відважний, як ... . **Переляканий**, як ... .

Слова для довідки: тигр, заєць, вовк, осел, черепаха, лисиця.

3. Прочитай. Виконай завдання на вибір.

Сонце (з,с)ховалося за обрій. Настав тихий з..мовий вечір. Рож..віє сніговий килим. Мерехтят.. зорі у гл..бокому небі.

Раптом з півночі насунула ... хмара. Повільно закружляли ... сніжинки над ... землею. ... ковдра укрила ... поле, ... дорогу.

- ✓ Спиши перший абзац тексту, розкриваючи дужки і вставляючи орфограми.
- ✓ Спиши другий абзац тексту, доповнюючи його прикметниками.

42. Заміни у поданих словосполученнях прикметники антонімами. Запиши. Підкресли прикметники.

Довга казка — пізня зима —
 твердий ґрунт — літні канікули —
 старе дерево — сумний хлопчик —

43. Прочитай заголовок. Про що може йтися у казці з таким заголовком?

ЯК ЗВІРІ ПРИЯТЕЛЮВАЛИ

Грузинська народна казка

Зустрілися якось ведмідь, вовк і лисиця. Бідкаються, що часто їм доводиться без вечері засинати. Ото й домовилися: що вполюють, порівну ділити. Домовилися та й заприятелювали.

Згодом подалися всі троє полювати. Коли це біжить сарна. Упіймали вони її, скрутили в'язи, посідали в холодочку та й нумо ділитися.

От ведмідь і загадує вовкові, щоб ділив. Той і почав:

— Голову тобі, бо ти — пан наш і голова всьому. Ніжки — лисичці, бо любить вона бігати, а...

Не встиг вовк і доказати, як ведмідь його гуп по довбешці, аж луна в горах пішла. А ведмідь повернувся до лисиці й каже:

— А тепер, лиско, діли ти!

Лиска задзвякотіла:

— Голову, ведмедику, тобі, бо ти наш господар. І серединку тобі, бо хто ж, як не ти, дбає

про нас, мов татуньо. Та й ноги тобі, бо кожен твій крок тільки для того й є, аби ми гараздували.

— Отак, отак, лиско! Дуже славно, дуже мудро. Хто це тебе й навчив! — вигукнув ведмідь.

— Ти щойно так втелющив вовкові, що куди було й не навчитися, — відповіла лисичка.

44. 1. Чи справдилися твої очікування? Про що домовилися звірі? Чому, на твою думку, ведмідь загадав ділити здобич спочатку вовкові, а потім — лисиці? Чому лисичка вирішила все віддати ведмедеві?

2. Яка головна думка казки?

45. 1. Складіть кілька запитань за змістом казки.

2. Чи стали звірі приятелями? Чому?

46. 1. Прочитай ще раз казку. Чи є в ній прикметники? Добра і запиши прикметники до трьох виділених іменників (на вибір).

Зразок: ведмідь (*який?*) вайлуватий, неповороткий.

2. Запиши одним реченням, про що йдеться в казці.

3. Склади і запиши прислів'я за кольоровими підказками. Випиши прикметники разом з іменниками, з якими вони зв'язані.

В лиху	друга	і добру	від вражого	розрубаєш.
Міцну	годину	за гроші	людину	меду.
У друга	дружбу	пізнаєш	не	зіпсує.
Погана	вода	і сокирою	вірну	купиш.
Справжнього	компанія	солодша	не	людину.

Зразок: людина (*яка?*) вірна.

47. 1. Склади і запиши речення зі слів кожного рядка.

Настала, ніч, місячна.

Квіти, розкрились, ніжні.

На, метелики, галявині, нічні, пурхали.

2. Підкресли спільнокореневі слова, познач будову.

48. ЛИСИЧЧИНА ПОРАДА

Узбецька народна казка

Одного разу, пасучи в степу отару, старий вівчар ліг спочити та й задрімав. А прокинувшись, побачив, що степ охопила пожежа. Завернув він свою отару та й погнав геть від небезпечного місця. Оминаючи охоплений полум'ям пагорб, він раптом почув голосне сичання. Бачить — а в полум'ї б'ється, звивається чимала змія. Зглянувся вівчар над нею, прив'язав до своєї гирлиги торбинку і простягнув у полум'я. Змія спритно заповзла в торбинку, вівчар підтягнув її до себе. А та, щойно вилізши, кинулась на вівчаря і вмить обвила йому ногу.

Здивувався вівчар та й питає:

— Чого це ти обвила мою ногу?

— Бо хочу тебе вжалити, — відповіла змія.

— Але ж я тебе врятував від страшної смерті. Невже ти вжалиш людину, яка тобі зробила добро?

— Я не повинна зважати на такі дурниці. Якщо від природи мене наділено жалом, то я повинна жалити, ні про що не думаючи. От і все.

— Та не може такого бути! — вигукнув у розпачі вівчар. — Ну, постривай трохи, давай спитаємо в когось, чи можна на добро відповідати злом. Як скажуть сторонні, так і буде.

Погодилася змія, і вівчар рушив уперед зі змією на своїй нозі.

Невдовзі трапилася їм назустріч худюща корова.

— Послухай, корово, скажи-но нам: добром чи злом відповідають на добро?

Корова замислилась на хвилину, а тоді сказала:

— Зазвичай на добро відповідають злом. От візьміть мене: доки я була молода і давала молоко тричі на день, господарі мене любили й ходили за мною як за своєю дитиною. А тепер я постаріла, не стало в мене молока, і господарі збираються завтра продати мене на м'ясо. Хіба ж добром вони платять мені за моє добро?!

— Ну от, бачиш, вівчарю, самі люди платять злом за добро. Чого ж ти від мене вимагаєш? — просичала змія. — Готуйся до смерті — зараз я тебе вжалю та й усе.

— Постривай, куди ти квапишся? Давай ще в когось питаємо, — кинувся благи вівчар. — А тоді вже хай буде, що буде.

І тут вони побачили дерево, що стояло край дороги. То була стара-престара яблуня з обідраною корою й поламаним гіллям. Земля довкола її стовбура була всипана камінням.

Вівчар спитав у яблуні:

— Скажи нам, яблуне, добром чи злом відповідають на добро?

— Злом, звичайно, злом, — відказала яблуня. — За молодих літ на моєму гіллі рясно родили яблука. Перехожі кидали в мене камінням, збиваючи їх, хлопчаки вилізали на мене й ламали гілки. Бачите, що тепер з мене сталося. Незабаром мене спиляють на дрова. То хіба це добро за моє колишнє добро?!

— Ну, от тобі й дерево те саме сказало, — просичала змія і намірилася вжалити свого визволителя.

— Зачекай ще трохи, — попросив засмучений вівчар. — Давай ще раз, востаннє питаємо у когось.

І тут їм нагодилася лисичка.

— Лисичко-лисичко, — зупинив її вівчар, — скажи нам, чи справедливо відповідати злом на добро?

Спинилася лисичка, поглянула на вівчаря і на змію, що обвилася навколо його ноги.

— А чого ви мене про це питаєте? — спитала раптом лисичка.

— Та от врятував я змію від смерті у вогні, а вона тепер хоче мене вжалити. Хіба ж це справедливо?!

— Як же ти її врятував від смерті? — здивувалася лисичка.

— Побачив, що вона б'ється в полум'ї і зглянувся над нею. Прив'язав до вівчарської ґирлиги торбинку і простягнув у полум'я. Вона заповзла в торбинку, я витягнув її з полум'я і випустив на волю. Ось так і порятував.

Почувши таке, лисичка голосно засміялася і сказала:

— Ти, мабуть, вирішив поглузувати з мене, вівчарю! Хіба могла б така велика змія вміститися у твоїй маленькій торбинці? Не може такого бути.

— Але я вмістилася, — заперечила змія.

— Не вірю! Покажи, як це в тебе вийшло. Спробуй ще раз залізти в торбинку. І тоді я скажу, хто з вас має рацію.

— Ну, дивись, — похвалилася змія і заповзла знов у торбинку.

Тут лисичка моргнула вівчареві, щоб той зав'язав торбинку, і сказала:

— А тепер бий торбинкою об землю, скільки сили маєш!

Вівчар так і зробив. Бив-бив, доки убив підступну змію, а тоді пішов своєю дорогою.

49. Назві дійових осіб казки. Що трапилося у степу? Як вівчар порятував змію? Чи схвалюєш ти вчинок вівчаря? Що зробила змія після порятунку? До кого звертався за порадою вівчар? Чому корова і яблуня вважали, що на добро потрібно відповідати злом? Чи погоджуєшся ти з лисиччиною порадою?

50. Пофантазуйте. Уявіть, що вівчар описав свою пригоду в соціальній мережі. Напишіть свої коментарі (поради) щодо цієї ситуації.

51. 1. Випиши з першого абзацу узбецької народної казки «Лисиччина порада» сполучення іменників з прикметниками. Став між ними питання.

Зразок: змія (*яка?*) чимала.

2. Добери і запиши прикметники для опису й характеристики двох дійових осіб казки (на вибір).

Вівчар (який?)

Змія (яка?)

Корова (яка?)

Лисичка (яка?)

Дерево (яке?)

3. Установи відповідність між фразеологізмами та їх значенням. Запиши. Підкресли прикметники. Познач будову виділених слів.

Тремтіти,

мов осиковий лист — ►

І рідна мама не впізнає — ►

Тернистий шлях — ►

Накрити мокрим рядном — ►

◀ важка **життєва**
дорога.

◀ боятися.

◀ раптово напасти.

◀ дуже змінитися
на вигляд.

4. Склади і запиши речення з двома фразеологізмами (на вибір) з попереднього завдання.

52. 1. Спиши текст, уставляючи пропущені букви та розкриваючи дужки.

В..сока сосна ро(з,с)кинула пишну в..рхівку. З..лена ялинка вигнула колюче гі(л,лл)я. Про щось ш..почуть за-сніжені б..рі(з,с)ки.

2. Познач будову виділеного слова.

53. ПАЛАЦ ІЗ МОРОЗИВА

Одного разу в Болонї саме на П'яцца Маджоре побудували палац із морозива. Діти прибігали на площу з усіх кінців міста. Усім кортіло хоч лизнути його. Дах цього палацу був із збитих вершків, дим у комині з цукрової пудри, сам комин з варення. Все інше було з морозива: і двері, і стіни, і меблі.

Одне маля вчепилося за стіл і злизало всі чотири ніжки, так що стіл з тарілками

(тарілки були з найкращого шоколадного морозива) повалився просто на нього.

Один поліцай помітив, що вікно палацу почало танути. Шибки були з полуничного морозива і, танучи, спливали рожевими струмками.

— Швидше сюди! — гукав поліцай. — Швидше лижіть!

І всі кинулися лизати ще швидше. Шкода, коли такі ласощі пропадають!

— Дайте мені крісло! — благала якась бабуся, що не могла проштовхатись крізь юрбу. — Оте крісло дуже зручне для кволої бабусі. Будь ласка, подайте мені його, оте з бильцями.

Один пожежник зглянувся над старенькою та й виніс їй морозивне крісло з кремом і фісташками, й раденька бабуся почала ласувати його бильцями.

Ой, який же то був веселий день! До того ж лікарі зробили так, що ні в кого не болів живіт. Ще й тепер, коли діти просять другу порцію морозива, батьки кажуть зітхаючи:

— Ти, мабуть, з'їв би цілий морозивний палац, той, що в Болоньї стояв.

Джанні Родарі

54. Про що йдеться в казці? Який настрій виник у тебе після читання? Якими ти уявляєш ласунів?

- 55.** 1. Пофантазуйте, як би поводитися ви в такому (або схожому) палаці.
2. Пригадайте казки, які ви читали на уроках та в позаурочний час. Які це казки: народні (українські, народів світу) чи авторські (українських чи зарубіжних авторів)? Заповніть таблицю на аркуші паперу.

	Народна		Авторська	
	українська	народів світу	українська	зарубіжна
Заяче сало	✓			

56. Випиши з казки «Палац із морозива» виділені іменники з прикметниками. Познач закінчення, визнач число, рід (в однині).

Зразок: к р і с л (яке?) з р у ч н — одн., с. р.

57. Проведи мовне дослідження «Змінювання прикметників».

Крок 1. Випиши з казки «Палац із морозива» підкреслені словосполучення.

Крок 2. Визнач число і рід іменника.

Крок 3. Визнач число і рід прикметника.

Крок 4. Зроби висновок.

Прикметник завжди стоїть у тому ж числі, що й іменник, з яким він зв'язаний:

^{одн.} весел ^{одн.} день — ^{мн.} весел ^{мн.} дн .

Прикметники змінюються за числами.

Прикметник завжди стоїть у тому ж роді, що й іменник, з яким він зв'язаний:

^{ч. р.} сонячний ^{ч. р.} день, ^{ж. р.} сонячна ^{ж. р.} погода, ^{с. р.} сонячне ^{с. р.} проміння

Прикметники в однині змінюються за родами.

58. Поєднай прикметники з поданими в дужках іменниками. Познач закінчення прикметників. Надпиши рід.

Зразок: дитяч ^{ж. р.} пісня, дитяч ^{с. р.} взуття, дитяч ^{ч. р.} театр.

Цікав.. (оповідання, вірш, казка). Класн.. (журнал, завдання, оцінка). Яскрав.. (стрічка, світло, виступ). Смілив.. (вчинок, думка, рішення).

59. 1. Заміни за зразком виділені іменники спільнокореновими прикметниками. Визнач число і рід (в однині) прикметників.

Зразок: узвар з груш — грушевий (одн., ч.р.) узвар.

Тюльпан з паперу — миска з глини —

желе з вишні — іграшки з гуми —

плаття з шерсті — сік з апельсинів —

2. Склади і запиши речення з двома словосполученнями (на вибір).

60. Прочитай заголовок. Поміркуй, про що може ітись у цій казці.

ХИБА МОЖЕ БУТИ ІНАКШЕ?

Серед лісу, на старенькій липі, мешкала родина бджіл, а під деревом, на землі, жив тетерук. Був він немолодим і постійно чимось незадоволеним.

— Знову гудуть, — бурчав вранці на бджіл.

— Ми, дядьку, летимо нектар збирати, — привітно пояснювали сусіду смугасті комахи.

— І чого їм вдома не сидиться? — знизував крилами птах.

Працьовиті бджілочки на непривітний характер сусіда не зважали, а за потреби завжди йому допомагали.

Одного ранку, як завжди, смугасті полетіли збирати нектар.

І тут до дерева підійшов ведмідь.

— Зараз я досхочу поласую медом! — облизнувся, лізучи на дерево.

«Ти ба, до бджіл «гості», — єхидно хмикнув тетерук. — Так їм і треба, а то літають тут — дзижчать...»

Коли працелюбні комашки повернулися, то побачили, що всі їх запаси знищені...

— Як так, — допитувалися бджілочки в тетерука. — Чому ви на допомогу не покликали? Чому галас не здійняли?

— Я спав і нічого не чув, — пробурмотів птах.

— От безсоромний, — хитали головами лісові звірята. — Бачив, що сусідів грабують і ні слова не сказав!

Минув час. Працьовиті бджілочки знову назбирали багато меду й про прикрий випадок більше не згадували.

Аж раптом, одного дня, лісом пронеслася звістка:

— Мисливець!

— Ховайтеся хто де може!

Бджілочки підлетіли до тетерука:

— Ховайтеся, дядьку! Лісом ходить мисливець!

— Не можу, нездужаю я... — ледь-ледь вимовив птах. —

Видно щось не те з'їв учора. Недобре мені.

— Але якщо він вас побачить — не пошкодує! — схвилювано гуділи комашки.

Тетерук, ледь підвівши голову, простогнав:

— Будь що буде... Мені й підвестися несила...

«Ні, так не можна! — вирішили бджоли. — Треба сусіда рятувати!»

І тільки мисливець наблизився до гнізда тетерука, його оточили комахи.

— Геть звідси! — задзижчали. — Геть, бо покусаємо!

Чоловік спочатку відмахувався, та коли побачив, що смугастих стає все більше й більше, дременув навіть. —

— Дякую, друзі, — розчулено вимовив тетерук. — Якби не ви, не бачити мені більше сонечка.

Відтоді не було в лісі кращих сусідів, ніж тетерук і бджоли. А хіба могло бути інакше?

Наталія Гуркіна

61. Де мешкали бджоли? А тетерук? Чому, на твою думку, тетерук був усім незадоволений? Як ти оцінюєш вчинки тетерука і бджіл? Яка головна думка казки? Чи справдилися твої очікування?

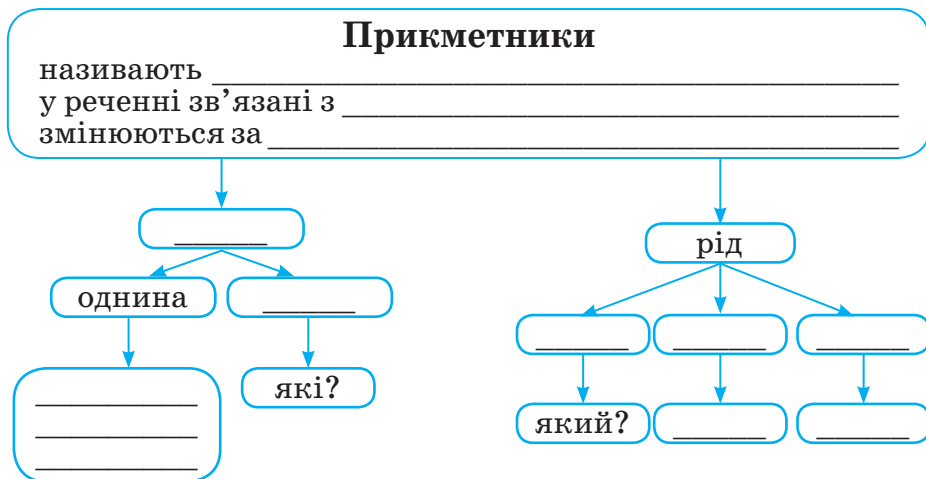

62. Випиши з казки Наталі Гуркіної «Хіба може бути інакше?» кілька сполучень прикметників з іменниками. Визнач число і рід (в однині).

Зразок: прикрий випадок (одн., ч. р.).

63. Пригадайте вивчене про прикметник. Складіть кластер на аркуші паперу.

64. Прочитай текст. Спиши, доповнюючи прикметниками. Визнач і надпиши рід прикметників.

Настав ... ранок. ... зірки пірнули в безодню ... неба.
Піднімається ... туман і чіпляється за ... рослини. Навкруги ... тиша.

ЧИСЛІВНИК

ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР

Забавлянки, заклічки, колисківі, лічілки, загадки,
потішки, інші зразки усної творчості народу,
створені старшими поколіннями для молодших —
це **дитячий фольклор**.

Слово **фольклор** у перекладі означає народна мудрість.

65. Прочитай забавлянку, яку примовляють, коли навчають дитину стояти.

ОЦЕ РАЗ, ОЦЕ ДВА...

Оце раз, оце два,
оце три, оце чотири,
оце п'ять, оце шість,

оце сім, оце вісім,
оце дев'ять, оце лин,
оце шука з Кременчука,
оце карась затрепетавсь,
оце заввишки —
вставай з колиски.

З народного

66. Який настрій забавлянки? З якою інтонацією потрібно читати забавлянку? Чи складна вона для запам'ятовування?

67. Проведіть мовне дослідження «Слова, які називають кількість предметів».

Крок 1. Прочитайте виділені слова в забавлянці.

Крок 2. Визначте, на що вказують ці слова:

- а) на назву предмета;
- б) на кількість;
- в) на ознаку предмета.

Крок 3. Визначте, на яке питання відповідають ці слова:

- а) хто?;
- б) який?;
- в) скільки?.

Крок 4. Прочитайте правило.

Слова, які називають кількість предметів, відповідають на питання *скільки?* — це **числівники**: (*скільки?*) *вісім, сто, триста*. **Числівник** — це частина мови.

68. 1. Запиши відповіді на запитання. Підкресли числівники.
1. Скільки тобі років? **2.** Скільки сьогодні уроків?
3. Скільки сантиметрів в одному метрі? **4.** Скільки дециметрів в одному метрі? **5.** На скільки один дециметр довший, ніж один сантиметр?

сантимéтр

децимéтр

2. Прочитай і відгадай українські народні загадки. Спиши три загадки (на вибір). Підкресли числівники.

1. Два скельця, три дужки — на ніс і на вушка. **2.** Плету хлівець на четверо овець, а на п'яту окремо. **3.** Деревце — не полінце; шість дірочок має, весело співає. **4.** Котиться

клубок, на ньому триста голок. **5.** Два брати через дорогу живуть, а один одного не бачать. **6.** У кожного в домі така дивина: братів аж чотири, а шапка одна.

- 3.** Склади свою загадку, у якій були б числівники. Загадай її однокласникам та однокласницям.
- 4.** Випиши із забавлянки «Оце раз, оце два...» назви риб. Виконай завдання на вибір.
  - ✓ Познач будову цих слів.
  - ✓ Склади речення з виписаними словами та числівниками.

- 69. 1.** Прочитай забавлянку. Спиши речення, у якому є числівники.

ГОЙДА, ГОЙДА, ГОЙДАША

Гойда, гойда, гойдаша,
і кобилка, і лоша,
і семеро поросят,
і восьмеро овечат,
та нікому пасти.
Виглядає вовк із ліса,
хоче лоша вкрасти.
А це в поле,
а це в море,
а це наввишки,
стрибай, Івашку, з колиски.

З народного

- 2.** Добери і запиши синоніми до виділеного слова.

- 70.** Прочитай правила народної дитячої гри.

КОТИ

Діти стають у коло і промовляють лічилку. На кого випаде в лічилці, той виходить з кола, а хто залишиться останній — той носитиме «котів» (палички).

«Котів» дають у руки, зав'язують очі їй, узявши вдвох попід руки, ведуть їй повертають то в один бік, то в другий, щоб гравець утратив орієнтацію, і запитують:

— Крутяться журавлі?
 — Крутяться. — відповідає гравець із зав'язаними очима.
 — Крутімося й ми.
 Крутять знову і ведуть далі:
 — Клади два «коти».
 Гравець кладе дві палички. Його ведуть ще далі, знову крутять і ведуть.
 — Клади три «коти».

— Клади одного «кота».

Так розносять усі шість-вісім «котів». Потім приводять гравця на попереднє місце, розв'язують очі і посилають шукати «котів».

Тоді вибирають іншого носити «котів».

За матеріалами сайту «Весела абетка»

71. Де, на твою думку, можна грати в цю гру? Скільки найменше учасників може бути в грі? Що розвиває така гра? Що можна використати замість паличок?

72. 1. Запиши словосполучення від найменшого числа до найбільшого. Числа пиши словами. Підкресли числівники.
 40 сорок, 5 гравців, 2 прислів'я, 8 паличок, 200 метрів, 20 хвилин.

секунда

хвилина

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Склади і запиши речення зі словами *секунда*, *хвилина*.
- ✓ Випиши з гри «Коти» числівники.

73. 1. Розгадайте ребуси. Запишіть слова-відгадки в алфавітному порядку.

100лиця

ві3на

ві7

р1а

нами100

7я

3буна

пі2л

г1а

2. З двома словами (на вибір)клади і запиши речення.

74. Прочитай лічилку. Спиши, замінюючи числа словами.
Познач будову виділених слів.

10, 9, 8, 7 —

дядько яблука трусив.

У коморі миші сплять —

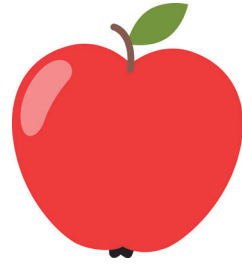
6, 5.

Ще 4, 3 та 2 —

потолочена трава.

То 1 — покотив на Лебедин.

Віть Вітько

75.

СІМ РАЗІВ ВІДМІРЯЙ — ОДИН РАЗ ВІДРІЖ

Крилатий вислів «Сім разів відміряй — один раз відріж» чуємо щоразу, коли йдеться про якісь відповідальні рішення. Очевидно, що нічого такого в буквальному значенні слова ми не повинні міряти, а тим паче різати. Але ж хтось вигадав усе це чи робив таке колись, якщо вислів став відомим.

Тож дослідити вдалося ось що.

Маленьке українське містечко. Швець Панас. Крутиться у своїй майстерні як дзига. Люди із замовленнями йдуть та йдуть. Полотно й тканини несуть і несуть. Син Грицько робить вигляд, що зайнятий, ховаючи очі під лавку — лінкуватий вдався. Панас не витримує: «Допомагай, сину, бери ножиці й ріж по наміченому».

Це було в понеділок. Грицько нічого не відрізав. І у вівторок, і в середу, й так до кінця тижня. Ходив, насіння лузав, новини в інтернеті читав, себе з лінійкою в Instagram постив. Наступного понеділка Панас не витримав: «То де ж той рукав, який ти мав сім днів тому відрізати?» А Грицько йому

такий у відповідь: «Сім разів відмірай, батьку, а один раз відріж!»

Так і пішло у світи з легкої руки Панасового Грицька.
З вільних інтернет-джерел

76. 1. Про що ти дізнався/дізналася з цього жартівливого тексту? Які фразеологізми трапляються в тексті?

2. Установи відповідність між фразеологізмами та їх значеннями.

Усім по сім — ► ◀ одночасно, разом.

В один голос — ► ◀ уважно стежити.

Ні в п'ять ні в десять — ► ◀ розгубитися, знітитися.

У сто очей дивитися — ► ◀ усім порівну.

3. З двома фразеологізмами (на вибір) склади і запиши речення.

77. Прочитайте прислів'я. Обговоріть, що вони означають, коли доречно їх уживати.

Говорить так, наче три дні хліба не їв.

Живи просто, проживеш років зо сто.

Краще на п'ять хвилин раніше, ніж на хвилину пізніше.

Одна бджола мало меду наносить.

Оце вшив — два чоботи на одну ногу.

Семеро одного не чекають.

Це той, що одним пострілом сорок сім качок б'є.

78. 1. Випиши з прислів'їв (із попереднього завдання) числівники разом з іменниками за зразком. Підкресли числівники.

Зразок: (скільки?) три дні.

2. Запиши словами математичні вирази за зразком.

Зразок: Чотири плюс вісім дорівнює дванадцять.

Сорок п'ять мінус вісім дорівнює тридцять сім.

Сорок два поділити на сім дорівнює шість.

Три помножити на п'ять дорівнює п'ятнадцять.

$$58 - 20 = \quad 45 + 50 =$$

$$7 \cdot 5 = \quad 20 : 4 =$$

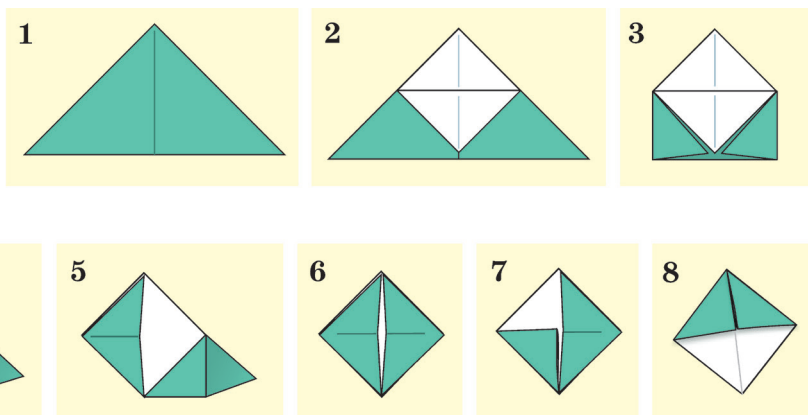

79. Прочитай. Напиши відповіді на запитання. Числа записуй словами.

Скільки місяців у році? Скільки місяців тривають літні канікули? О котрій годині ти прокидаєшся? Скільки слів за хвилину ти можеш прочитати?

80. 1. Розгляньте малюнки із зображенням закладнок-кутиків для книг та послідовність їх виготовлення.

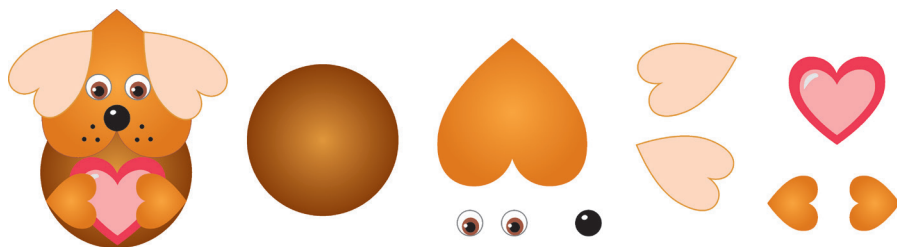
2. Розкажіть, що потрібно для виготовлення закладки. Образ якого персонажа ви хотіли б мати на закладинці?

81. 1. Прочитай інструкцію.

Для виготовлення закладинки потрібно взяти аркуш паперу, зробити з нього квадрат. Послідовно згинати квадрат за схематичними вказівками. Для закладинки-сови слід виготовити очі з кружечків трьох кольорів: фіолетового, білого, чорного. Дзьоб — помаранчевий ромб. Над очима потрібно наклеїти коричневі фігурні смужки.

2. Розглянь малюнок.

82. Склади і запиши інструкцію про те, як виготовити вітальну листівку.

83. Прочитай. Спиши, уставляючи пропущені букви. Числа запиши словами. Підкресли числівники.

Біатлон вигадали давно. Вигадали його, мабуть, мисливці. Адже їм доводилося інколи переслідувати звіра десятки кілометрів і стріляти в н..ого, не сходячи з лиж.

Тепер біатлон — спорт. Лижник мусить пробі(г,х)..ти 20 кілометрів чотирма етапами. На кожному етапі — вогневий рубіж з 5 мішеней. Не поцілив — маєш 1 хв..лину штрафного часу. Перемагає той, хто влучно стріляє і шви(д,т)..ко бігає по л..жні.

ДІЄСЛОВО

ПОЕТИЧНІ ПЕРЛИНКИ

84.

СНІГУРІ

Звідкіль гості налетіли
стоголосим табуном
і розсипалися в полі
над розсипаним зерном.

Заспівали, задзвеніли,
мов заграли кобзарі...
Де взялась весела згряя,
жарогрудні снігурі.

Ось вони на сніг упали
і розквітли, як квітки...
На городах мак рожевий
так заквітчує грядки.

Нагло враз табун крилатий
небезпечне щось зачув.

Вгору знявся, й дуб гіллястий
в кущ троянди обернувсь.

Що хвилина — і, як в казці,
враз осипались квітками
і за вітром над снігами
Полетіли снігурі.

Олександр Олесь

85. 1. Який настрій у тебе викликав вірш? Чому? Що цікавого про снігурів ти дізнався/дізналася з вірша? Доведи, що «Снігурі» — вірш. Передай його зміст прозою.
2. Як ти розумієш вислови *стоголосий табун, жарогруді снігурі*?

86. 1. Прочитай. Визнач, до якої частини мови належить кожна група слів. Склади і запиши речення з поданих слів. Підкресли дієслова.

- Згряя, квітки, кобзарі, зерно.
- Заграли, розсипалося, розквітли, полетіла.

Зразок: Згряя птахів полетіла на поле.

- Розглянь малюнок. Хто що робить? Склади і запиши кілька речень. Підкресли дієслова.

Зразок: Діти зробили годівничку.

Дієслово — це частина мови, яка називає дії предметів і відповідає на питання **що робити? що зробити? що робить? що зробить? що робив? що зробив?** та інші: *(що зробити?) прилетіти, (що робить?) годує, (що робив?) цвірінькав, (що зробить?) насипе.*

3. Зіскануй QR-код та переглянь відео.
4. Порівняй інформацію з відео та правило на с. 45.
5. Прочитай прислів'я. Випиши дієслова, у дужках зазнач, на яке питання вони відповідають.

Зразок: (що робить?) світить.

1. Коли сонечко пригріє, то й земля зазеленіє. 2. Праця людину годує, а лінь — марнує. 3. Дружні сороки і орла заклують. 4. Порожній млин і без вітру меле.

87. 1. Прочитай і відгадай загадки.

Цікава пташина у нас проживає.
Животик жовтенький ця пташечка має.
За море у теплі краї не літає,
а з нами зимує, для нас співає.

Хоч мороз, на білих вітах
зацвіли червоні квіти.
Як до них підбігли діти,
полетіли раптом квіти.

2. Спиши одну загадку (на вибір). Підкресли дієслова. Познач будову виділеного слова. Добери і запиши спільно-кореневі слова — різні частини мови до підкресленого слова.

88. БУЛИ СОБІ ДВА БРА́ТИ*

Були собі два бра́ти —
замурзані пірати.
Не слухалися мами,
поганими словами
збруднювали простір,
були нестерпні просто.
До школи не ходили,
корисного не їли,
з науками не знались,
ще й в носі колупались.

* У тексті вірша — авторський наголос у слові *бра́ти*.

Їм якось пощастило:
до об'явки* прибило
у пляшці карту світу,
на ній — місця заритих
скарбів і шоколадок.
— Гей-гей! — пірати радо
кричали, мов скажені. —
скарби у нас в кишені!
Давай вони дивитись,
вертїти і крутити
ту карту загадкову...
Пора б згадати школу.
Але ж дурні пірати
ледь-ледь могли читати.
Впізнали кілька літер,
гадали, звідки вітер,
що значать закарлючки
та інші мудрі штучки.
Один кричить: — Це море!
Волає другий: — Гори!
Один кричить: — Це Штати!
А другий: — Ні, Карпати!
Отак вони сварились,
аж поки не побились.
В обох на лобі гупі,
в обох в кишенях дулі...
Та зрештою зібрались
і десь помандрували.
Блукали десь півроку,
стомилися нівроку,
аж ось замріло місто
на горизонті чистім.
Знов спори в них негожі,
і знов за рибу гроші:

— Це — Київ стародавній!
— Ні, це — Горішні Плавні!..
І поки знов сварились,
кусалися і бились,
той скарб і шоколадки
відрили дві піратки.
Отак завжди буває:
скарби той здобуває,
хто дружить із книжками
і слухається маму...

Сашко Дерманський

*Облавок — борт (корабля).

89. 1. Який настрій вірша? Прочитай слова, які його створюють. Якими були брати? Про що вони сперечалися? Як ти ставишся до вчинків братів?

2. Зачитай рядки, які є головною думкою вірша.

90. 1. Уявіть, що ви зустрілися з братами-піратами. Що ви могли б їм порадити? Про що запитали б? Розіграйте діалог.

2. Проведіть дослідження. Запишіть двічі слово *брати*. Поставте наголоси на різні склади. Визначте, якою частиною мови є кожне слово. Доведіть свою думку. Починайте висловлюватися так:

Слово **брати** — це ..., тому що вказує на ..., відповідає на питання ... .

3. Прочитайте діалог третьокласників. Яких помилок припустилися учні? Прочитайте діалог, уникаючи помилок. За потреби скористайтеся словами для довідки.

— Ти будеш приймати участь у розвагах?

— Ні. Я ще не поприбирала в кімнаті.

— Що тобі треба зробити?

— Скласти іграшки на полочку, розвісити одяг у шафу.

— Поки ти прибиратимеш в кімнаті, я заберу з садика

брата.

— Зустрінемося біля горки.

Слова для довідки: в кімнаті, брати участь, з дитсадка, на полочку, у шафу, біля гірки, іграшки.

91. 1. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Добери до виділених слів (вірш Сашка Дерманського «Були собі два брати») антоніми. Запиши їх парами за зразком.

Зразок: забруднювати — чистити.

- ✓ Добери до підкреслених слів (вірш Сашка Дерманського «Були собі два брати») синоніми. Запиши їх за зразком.

Зразок: кричали — репетували, галасували, вищали, горлали.

- 2.** Установи відповідність між фразеологізмами та їх значенням. Запиши. Підкресли дієслова.

Брати на зуби — ► ◀ ми перемагаємо.

Брати слово — ► ◀ лаяти.

Наша бере — ► ◀ бути учасником.

Брати участь — ► ◀ виступати.

- 3.** Прочитай. Випиши речення, у яких виділені слова — дієслова. Доведи, що це дієслова.

1. Уранці мию руки, **шию**. Я вже **шию** фартушок.

2. Сонечко, **склади** підручники. Антон правильно поділив слова на **склади**. **3.** Їжачок **ніс** яблучка. У сніговика **ніс** із моркви. **4.** **Поле** за лісом засіяли пшеницею. Бабуся **поле** грядки.

- 4.** Добери і запиши синоніми до поданих слів.

Мерзнути прокинутися міркувати йти

- 5.** Добери і запиши антоніми до поданих слів.

Бігати запам'ятати радіти слухати

92. Прочитай. Випиши прислів'я, у яких є дієслова-синоніми.

1. Не думав, не гадав, як у біду попав. **2.** Книга — твій порадник і друг, частіше бери її до рук. **3.** Сонце відчиняє світ, а книга відкриває очі. **4.** Нема чого говорити, а є що балакати. **5.** Що думаєш казати, спершу обміркуй. **6.** Сонце світить, сонце сяє, вся природа оживає. **7.** Горе з тобою, лихо без тебе. **8.** Ніж виряджатись у яскравий одяг, краще одягнись у знання.

93. ЧОМУ ЛЮТИЙ КОРОТКИЙ

Чи то жарт напівзабутий,
чи одна із небилиць —
тільки чув я, ніби Лютий
довгий-довгий був колись.

Він у шапці-невидимці
мандрував собі щодня
по дорозі, по стежинці,
по заметах навмання.

Де не ступить — наче глиця
стане вмить колючий сніг,
на льоту замерзне птиця
і впаде йому до ніг.

А дихне — ставки і ріки
лід засклить аж до весни,
і поснуть, бува, навіки
судаки, лящі, лини.

По горбах і кручах голих
мерзнуть кози і зайці...
і забили тут на сполох
побратими-місяці.

На узліссі просто неба
раду скликали мерщій.
— Гріти землю швидше треба! —
загули навперебій.

Ну, а Лютий не зважає,
все те байдуже йому,
не припас, мовляв, тепла я,
де ж тепер його візьму?

І сказали побратими:
— Це турбота не твоя,
вахту Березень нестиме
від сьогоднішнього дня.

... Чи то жарт напівзабутий,
а чи й вигадка, гляди, —
тільки от говорять люди,
що відтоді місяць Лютий
став короткий назавжди.

Вадим Скомаровський

- 94.** 1. Який настрій у тебе після читання вірша? Прочитай, як мандрував Лютий. Чому побратими-місяці скликали раду? Що з розказаного у вірші реальне, а що — казкове?
2. Що означає слово *небилиця*, вислови *забили на сполох*, *нестиме вахту*?

- 95.** Обговоріть, чому лютий — найкоротший місяць. У які роки в лютому 29 днів?

- 96.** 1. Відшукай у вірші Вадима Скомаровського «Чому Лютий короткий» дієслова, ужиті в переносному значенні. Випиши їх разом з іменниками.

Зразок: Лютий (що робив?) мандрував.

2. Склади речення з дієсловами *ходить*, *кличе* так, щоб ці дієслова в них уживалися у прямому й переносному значеннях.

- 97.** 1. Добери по кілька дієслів до кожного іменника.

Зразок: хмари — пливуть, насуваються.

Вітер —   сніг —
зима —   мороз —

2. Склади речення з двома словосполученнями (на вибір) так, щоб дієслово було вжито в переносному значенні.

98. ПРИЄМНА ЗУСТРІЧ

Йшли. Угледіли. Спинились.
Підійшли. Порозумілись.
Дещо спільне пригадали.
Головами похитали.
Пожурились, повсміхались.
І шляхетно попрощались.

Гарних навчені манер —
Доберман і Фокстер'єр.

Григорій Фалькович

99. Чим цікавий вірш? Якими були собаки? Що означають слова *шляхетно*, *манери*? Чому зустріч була приємною? Який інший заголовок до цього вірша можна дібрати?

100. 1. Випиши з вірша Григорія Фальковича «Приємна зустріч» дієслова. Познач префікси.

Зразок: утледіли, спинились.

2. Виконай завдання на вибір.

✓ Добери до поданих іменників спільнокореневі дієслова за зразком.

Зразок: читання — читати.

Продавець — співи —

малювання — учитель —

щобетання — лікар —

✓ Добери до поданих прикметників спільнокореневі дієслова за зразком.

Зразок: зимовий — зимувати.

Радісний — працьовитий —

сумний — хворий —

зелений — червоний —

3. Прочитай. Вибери з дужок найбільш влучне дієслово. Запиши текст.

Діти ... (пленталися, мандрували, йшли) лісом. ... (дійшли, приперлися, пригналися) до старого дуба. На стовбурі ... (виявили, побачили, зустріли) дятла.

Трохи постояли, ... (поспостерігали, подивилися, позаглядали) за птахом.

Якщо взимку довго стояти на місці, то руки і ноги починають ... (крижаніти, охолоджуватися, мерзнути). А щоки ... (рум'яніють, червоніють, багряніють).

101. Випиши з книги, яку зараз читаєш, п'ять речень. Підкресли дієслова.

102. ЛІТО КРАСНЕЄ МИНУЛО...

Літо краснее минуло,
 сніг **лежить** на полі;
 діти з хати **виглядають**
 в вікна... шкода волі!
 Діти нудяться в хатині,
 нудять, **нарікають**:
 «І нащо зима та люта? —
 все вони **питають**. —
 Он все поле сніг **завіяв**,
 хоч не йди із хати!
 У замкнуті дивись вікна,
 ніде й погуляти!
 Сніг з морозом поморозив
 всі на полі квіти...
 Деся зима та не **скінчиться!**»
 Нарікають діти.
 Ждіте, ждіте, любі діти!
 Літо знов **прилине**,
 прийде мила годинонька,
 як зима та **згине**;
 і завітне наше поле,
 і зазеленіє, —
 знов його весна прекрасна
 квіточками **вкриє**.

Леся Українка

103. Чому діти нудяться в хатинці? На що вони нарікають? Чого очікують? Розкажи, які емоції викликає в тебе довготривала зима.

104. Проведіть дослідження «Які дії називають слова».

Крок 1. Випишіть з вірша Лесі Українки виділені дієслова разом з іменниками за зразком.

Зразок: літо (що зробило?) минуло.

Крок 2. Визначте, на яку дію (яка вже відбулася, яка відбувається в даний момент, яка відбудеться згодом) вказує кожне дієслово.

Зразок: літо (що зробило?) минуло, дія відбулася.

Крок 3. Зробіть висновок, які дії можуть називати дієслова.

Дієслова можуть називати дію, яка відбулася до того, як про неї говориться. Це **дієслова минулого часу**: (що робив?) *віяв, морозив, (що зробив?) завіяв, поморозив.*

Дієслова можуть називати дію, яка відбувається зараз, у час мовлення. Це **дієслова теперішнього часу**: (що робить?) *лежить, виглядає, (що роблять?) лежать, виглядають.*

Дієслова можуть називати дію, яка відбудеться після того, як про неї скажуть. Це **дієслова майбутнього часу**: (що робитиме?) *чекатиме, зеленитиме, (що зробить?) почекає, зазеленіє, (що буде робити?) буде чекати, буде зеленіти.*

Дієслова **змінюються** за часами: (що робив?) *шукав, (що робить?) шукає, (що робитиме?) шукатиме.*

105. 1. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Випиши з вірша Лесі Українки «Літо краснее минуло» дієслова минулого часу.

Зразок: сніг (що зробив?) поморозив.

- ✓ Випиши з вірша Лесі Українки «Літо краснее минуло» дієслова теперішнього часу.

Зразок: діти (що роблять?) нарікають.

- ✓ Випиши з вірша Лесі Українки «Літо краснее минуло» дієслова майбутнього часу.

Зразок: годинонька (що зробить?) прийде.

2. Прочитай. Спиши прислів'я, у яких є дієслова теперішнього часу.

1. На добрій землі що посієш, те і вродить. 2. У березні сім погід надворі: сіє, віє, крутить, рве, зверху лє, знизу мете. 3. Колос повний до землі гнеться, а пустий догори пнеться. 4. З вітром прийшло, за вітром і пішло. 5. Кому місяць світить, тому й зорі посміхаються.

106. Прочитай. Спиши, уставляючи пропущені букви та розкриваючи дужки. Підкресли дієслова.

На кр..жині метеорологи проводили дослідже(н,нн)я.
З берега подув вітер. Кр..жину понесло в море. На ро(з,с)
шуки метеорологів вилетів літак. Л..отчики помітили
яскравий намет. (С,З)кинули з літака теплий одяг, їжу.

Через кіл..ка днів до кр..жини підійшов пароплав. Ме-
теорологів урятували.

107. БАБИНЕ ГОРЕ

У куточку, у садочку
плаче баба снігова.
Зажурилась, похилилась,
аж повисла голова.
Сонце гріє, баба мліє,
давить бабу кожушок.
Та не скине, не покине:
впали пальці у струмок.
Під ногами аж дві ями,
тане сніг вже до землі,
рукавиці під ялиці
за водою попливли.
Горобличка невеличка
заглядає аж до вух:
«Не згодиться — чи згодиться
для гніздечка капелюх?»

Катерина Перелісна

108. Яка біда трапилася з бабою? Чому вона плакала? Що хотіла зробити горобличка з бабиного капелюха? Які картини ти уявив/уявила? Які звуки природи ти почув/почула?

109. Обговоріть, чи можна допомогти бабі.

110. 1. Випиши з вірша Катерини Перелісної «Бабине горе» дієслова. Визначте час.

Зразок: (що робить?) плаче — теп. час.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Утвори за допомогою префіксів слова від слова **гріє**. Познач префікси. Визнач час утворених дієслів.

Зразок: гріє — пригріє (майб. час).

- ✓ Напиши пораду (2–3 речення) для гороблички, як зі старого капелюха зробити гніздо. Підкресли дієслова.

3. Прочитай. Спиши, розкриваючи дужки і вставляючи пропущені букви. Підкресли дієслова. Надпиши час над дієсловами.

Ще вчора плакали бурул..ки. А с..огодні тріщить мо-
ро(з,с). Замерзли калюжі. Вкрилося л..одом оз(е,и)рце.
Кріз.. лід видніється вода.

111. 1. Прочитай і відгадай загадку.

Кружляє ніжно білий пух,
мінає зайчик свій кожух,
вдягає лиска рукавички,
співають весело синички,
ведмідь в барлогу ще дріма.
Яка пора, скажіть? ...

Ігор Січовик

- 2.** Спиши. Випиши дієслова разом з іменниками. Визнач час дієслів.

Зразок: пух (що робить?) кружляє — теп. час.

112. ЗИМА І ВЕСНА

— Насуплю я брови, — говорить зима,
— І вітер з морозом повіє:
усе скрізь загине — рятунку нема!
Під снігом замре, заніміє.

— А я засміюся, — весна відмовля
— І сонце пекуче засяє:
прокинуться луки, ліси і поля,
усе зацвіте, заспіває.

Спиридон Черкасенко

113. Про що сперечалися зима і весна? Як зима боротиметься з весною? Хто, на твою думку, переможе? Які ознаки весни згадано у вірші?

114. Прочитайте вірш за особами. Складіть продовження діалогу.

115. 1. Виконай завдання на вибір.

✓ Випиши з вірша дієслова з префіксами. Познач префікси.

✓ Випиши з вірша виділені слова. Добери до них антоніми. Познач префікси.

2. Прочитай. Спиши, добираючи з дужок потрібні дієслова. Визнач час дієслів.

Сонечко ... (передає, посилає, кидає) на землю свої промінці. ... (Зникає, пропадає, губиться) сніг. На дахах будинків ... (ридають, захлинаються, плачуть) бурульки.

116. 1. Прочитай.

ГОСТЮЄ В НАС ЗИМА

Летять, летять сніжинки
на поле, ліс і сад,
Веселий свій таночок
танцює снігопад.
Надворі — лютий холод,
тепла давно нема.
Заліз в копичку зайчик
і солодко дріма.
Мете хвостом лисичка
сніжок біля сосни.
В барлозі спить ведмедик,
солодкі бачить сни.

Володимир Кленц

2. Випиши дієслова у формі теперішнього часу в стовпчик.

Утвори від них дієслова минулого і майбутнього часу та запиши їх через риску.

Зразок: летять — летіли (мин. ч.), летітимуть (майб. ч.),
будуть летіти (майб. ч.).

117. У БАБУСІ НА СЕЛІ

У бабусі на селі
дивувалися малі:
дві руки бабуня має,
а у сотні справ встигає:
зранку двір **позамітати**,
і курчат **нагодувати**,
та підлогу **змити** в хаті,
дати їсти поросяті,
ще здоїти нашу Зірку,
залатати в кофті дірку,
на городі все **полити**,
в кухні грубу **розтопити**,
й на домашньому яйці
заколючені млинці.
Тільки-но **почався** ранок,
для онуків ось сніданок.
«Прокидайтеся, малята,
бо у вас ще справ багато:
треба **бігати**, **гуляти**,
сил-здоров'я **набиратись**.
Влітку гарно у селі,
насолоджуйтеся, малі!»

Юлія Турчина

118. Що дивувало внучат? Як бабуся все встигає? Чим діти можуть допомогти бабусі?

119. Проведіть дослідження «На які дії вказують дієслова».

Крок 1. Випишіть з вірша Юлії Турчиної виділені дієслова у стовпчик, ставте питання до кожного слова.

Зразок: (що зробити?) позамітати.

Крок 2. Допишіть через риску спільнокореневі дієслова, які відповідали б на питання *що робити?*.

Зразок: (що зробити?) позамітати — (що робити?) замітати.

Крок 3. Обговоріть, які дієслова (виписані чи утворені) називають завершену дію.

Крок 4. Зробіть висновок, які дії (завершені чи незавершені) можуть називати дієслова. Зверте свій висновок з правилом.

Дієслова можуть означати завершену та незавершену дію.

Дієслова, які означають **завéршену дію**, відповідають на питання **що зробити? що зробив? що робить? що зробимо?:** *позамітати, позамітав, позамітає, позамітаємо.*

Дієслова, які означають **незавéршену дію**, відповідають на питання **що робити? що робив? що робить? що робитиме?:** *замітати, замітав, замітає, замітатиме.*

120. 1. Випиши з вірша Юлії Турчиної «У бабусі на селі» підкреслені дієслова. Укажи дію (завершену чи незавершену), яку вони означають.

Зразок: (що робить?) встигає — незав. дія.

2. Прочитай. Спиши, уставляючи пропущені дієслова. Визнач, яку дію (завершену чи незавершену) вони означають, надпиши над словами.

Після обіду мені потрібно ... вірш, ... вправу, ... задачу.
Потім я хочу ... братикові ... вежу з кубиків.

3. Утвори від поданих дієслів, що означають незавершену дію, такі, що означають завершену дію. Використовуй префікси *на-, з-/с-, за-, роз-* та інші.

Малювати, рахувати, клеїти, тягнути, співати.

4. Склади і запиши три речення з утвореними словами (на вибір) з попереднього завдання.

121. Склади і запиши 3–4 речення про своє улюблене заняття (хобі). Підкресли дієслова. Визнач, яку дію (завершену чи незавершену) вони означають.

122. Прочитай заголовок вірша. Чи можеш ти відповісти на запитання?

ЗНАЄШ РІДНИЙ КРАЙ?

Гриць розлігся горілиць,
та й уголос мріє Гриць:
«Я пішов би в довгі мандри,
якби світ був без границь.
Звідав би незнані далі,
де смачні ростуть мигдалі,
Африку, де вічна спека...
Ех, чому я не лелека!»
Грицеві кажу:
— Стривай,
а ти знаєш рідний край?

Марія Хоросницька

123. Хто персонаж вірша? Про щомріяв Гриць? Чи можна назвати його мандрівником? Що потрібно зробити хлопчикові, щоби здійснилися мрії?

124. Уявіть, що ви хочете побувати в Карпатах. Сплануйте свою мандрівку: визначте, яким видом транспорту подорожуватимете; хто мандруватиме разом з вами; скільки часу триватиме подорож; що потрібно взяти з собою; яку інформацію потрібно дізнатися про місце подорожі.

125. 1. Заповни «Подорожній лист» (на аркуші паперу).

Подорожній лист

Маршрут _____
Кількість подорожніх _____
Транспорт _____
Час подорожі _____

2. Заповни «Пам'ятку подорожнім» (на аркуші паперу).

Пам'ятка подорожнім

Що обов'язково потрібно взяти з собою в подорож

Найважливіше
документи,

Одяг та взуття
кросівки,

Харчування
вода,

_____

_____

_____

1. Прочитай враження учнів від мандрівки до Львова. Спиши один відгук (на вибір), підкресли дієслова.

Тарас, 9 років. У неділю учні нашого класу побували у Львові. Екскурсоводка цікаво розповідала про історичне минуле міста. Мені запам'яталися старовинні будівлі. Тепер я знаю, що символізують леви. Хочу побувати тут ще.

Надійка, 9 років. Дякую нашому гідю Петрові за цікаву екскурсію містом Лева. Я була в захваті від цікавих історій. Особливо сподобалося відвідування «Майстерні карамелі», аптеки-музею. Рекомендую своїм друзям відвідати старовинне місто.

126. Складіть рекламний буклет «Запрошуємо в мандрівку у... (назва вашого міста/села/селища)». Укажіть, що цікавого можна побачити, чим можна доїхати, де відпочити, пообідати.

127. Склади і запиши кілька речень про те, як мандрувати, не засмічуючи природи.

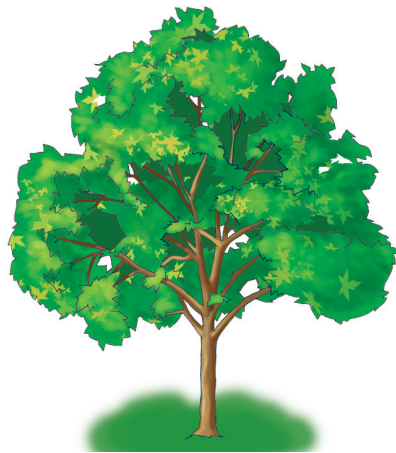
128. СТАРИЙ КАШТАН

— Старий каштан за вікнами
клас затіня! — сказали.
І от, щоб стало світло нам,
його взяли й спиляли.

Тепер свої густі гілки
до нас не тягне дерево,
і не свистять для нас шпаки
у кроні на перервах.

Травневі вогники свічок
не спалахнуть на сонці,
і плід, неначе їжачок,
не вмонітьс'я в долоньці.

І вже на стовбурі вгорі
не з'явиться ніколи

старе рівняння школярів:

«Олена плюс Микола»...

Щоб стало в класі світло нам, —

старий каштан спиляли...

Зробили ніби й правильно,

та в класі темно стало...

Анатолій Костецький

129. 1. Про що йдеться у вірші? Чому спиляли дерево? Що згадує про каштан автор? Чому ж у класі стало темно?

2. Які почуття в тебе викликав вірш? Яка головна думка вірша?

130. Пофантазуйте. Уявіть, що ви берете інтерв'ю в каштана. Про що ви запитали б його? Що відповідали б? Розіграйте діалог.

131. 1. Випиши з вірша Анатолія Костецького «Старий каштан» виділені словосполучення. Зверни увагу, як пишеться слово *не* з дієсловами.

Не з дієсловами пишеться окремо. Це орфограма:
не мовчати, не бігти, не смітити, не кричати.

2. Установи відповідність між фразеологізмами та їх значенням. Запиши. Підкресли дієслова з *не*.

Не встиг і моргнути — ► ◀ усюди.

Не змикати очей — ► ◀ швидко.

Куди не поверни — ► ◀ спокійний.

І мухи ніколи не скривдить — ► ◀ не спати.

3. Прочитай запитання. Склади і запиши відповіді так, щоб перед дієсловом було *не*.

1. Чи можна гратися з вогнем?

2. Чи ходила Наталя в музей?

3. Чи можна галасувати в бібліотеці?

4. Чи бував/бувала ти в Умані?

4. Розглянь позначки поведінки в довкіллі. Запиши їх тлумачення, використовуючи дієслова з *не*.

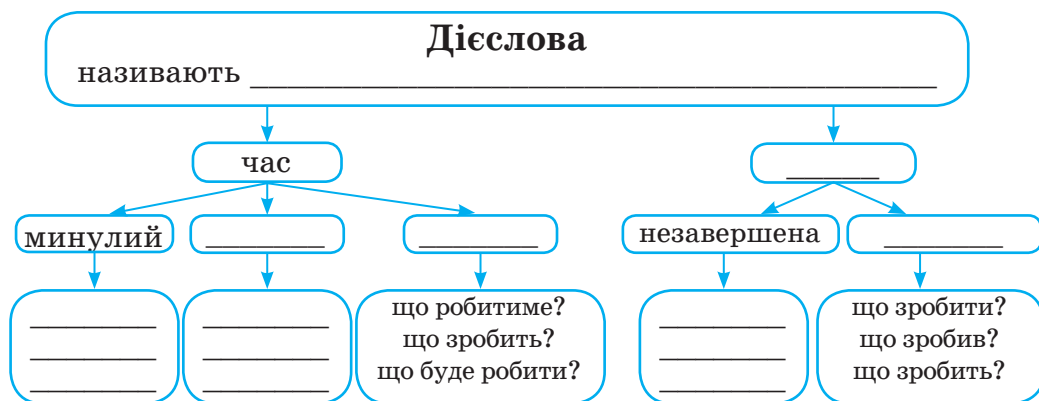

Зразок. Не зривай квітів.

132. Пригадайте вивчене про дієслово. Складіть кластер на аркуші паперу.

133. Прочитай прислів'я. Спиши, доповнюючи їх словами з довідки. Дієслова з *не* підкресли.

1. Правда у вогні не ... і у вогні не ... . **2.** Не ... з другого, щоб тобі не ... того. **3.** Семеро одного не ... . **4.** Хто не ..., той не ... . **5.** Чого не ..., про те не ... .

Слова для довідки: смійся, тоне, знаєш, горить, працює, було, їсть, чекають, говори.

ПРИЙМЕННИК ТАРАС ШЕВЧЕНКО

134. Зіскануйте QR-код та перегляньте відео «Дитячими шляхами Тараса Шевченка».

135.

ПРО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Українська народна казка Поділля

Жили собі чоловік і жінка. Було в них багато дітей, але мало достатку. От жінка дізналася, що знову стане матір'ю. Ішла вона по дорозі і зустріла стару-стару бабусю.

— Нелегка доля буде у твого найменшого сина, — сказала та і зникла.

А бідолашна плакала і плакала, йдучи додому. Нічим не могла зарадити горю, тільки молилася щиро.

Народила жінка сина і назвала його Тарасом. Хлопчик ріс як з води, усе йому було цікаво, не нарадуються батьки. І жили вони мирно і дружно, хоч і працювали тяжко.

Але прийшла біда в хату біленьку. Занедужала мати і померла. Тяжко перебивався з дрібними дітками батько, а згодом і його не стало. Покинули рідну хатину діти і розійшлися по всьому світу білому щастя шукати. Найважче Тарасику, живе, як горох при дорозі: хто йде, той скубне. Не раз і голодний, і холодний бував. Не раз злі люди поганим словом обмовляли, у хату не пускали. Але не даремно кажуть, що мамина молитва небеса відкриває.

З'явилась якось до Тарасика уві сні сама Доля і подарувала йому гусяче перо. Гірко всміхнувся хлопець, але не встиг і слова сказати, як опинився в якомусь дуже великому місті, у палаці дивному, високому і світлому. Їргом панів багато, і всі такі приязні, радо вітають Тараса. Не начудується хлопець. Узяв до рук перо, і заграли барвами картини чудові, полинули думки птахами вільними. І рознеслася про Тараса слава по всіх містах малих і великих, дійшла до рідного краю. Усяк Тараса шанує, усяк радий

його гостем бачити. Багато різного люду в Тараса побувало. І прийшла якось стара-стара жінка. Глянув Тарас — Доля. Поставила перед ним два дарунки — лантух золота і маленьку гілочку, всипану білим цвітом, і сказала:

— Вибирай.

Ніжний терпкуватий запах затьмарив блиск золота. Недовго й думав Тарас, узяв гілочку, яка виявилася цвітом терну. І враз опинився коло батьківської хати, побачив своїх братів і сестер, земляків, почув їх плач. Заболіло в Тараса серце, і стало його слово ще гучніше, і понеслося по всіх усядах:

— Вставайте, кайдани порвіте!

Дійшли чутки і до царя. Розіслав він своїх слуг, щоб зловили Тараса. По всіх кутках нишпорили нелюди і такі зловили. Закували у кайдани і завезли далеко-далеко. І потягнулися дні, місяці, роки тяжкої неволі. Посивів Тарас, занедужав. Уже надію втратив повернутися до рідного краю. Аж тут знову з'явилася Доля:

— Не залишилося в мене дарунків для тебе, Тарасе. Хіба, що ось цей, останній.

І вона зняла з нього важкі залізні кайдани. Сталося диво, Тарас зробився легким-легким, відірвався від землі і вільним птахом полинув на Україну. Кажуть, і досі літає. То соловейком щебече, то гордим соколом людей на майдани скликає.

Записав і літературно опрацював Микола Зінчук

136. Хто головна дійова особа казки? Який сон наснився Тарасові? Які дарунки принесла Доля? Що в казці відповідає реальності?

137. Виконайте завдання на вибір.

- ✓ Складіть асоціативну павутинку «Тарас Шевченко».
- ✓ Прочитайте за особами зустріч Тараса і Долі.
- ✓ Складіть план казки.

138. 1. Випиши з останнього абзацу казки «Про Тараса Шевченка» прийменники разом з іменниками.

Пригадай!

Прийменник — службова частина мови, яка служить для зв'язку слів. Прийменники пишуться окремо від слів: *на столі, під столом, біля стола.*

2. Прочитай народні вислови. Поміркуй, які прийменники пропущено. За потреби скористайся довідкою. Спиши, уставляючи прийменники.

1. Хвала й слава Кобзареві
... роду й ... роду,
Що сміливо кликав люд
битись ... свободу.

2. Розірвали ми кайдани,
волю окропили,
... землі твоєї любимої
Сади посадили.

*Пам'ятник Т. Г. Шевченкові
в м. Ромни (Сумська обл.)*

Слова для довідки: на, до, від, за.

3. Прочитай. Спиши, розкриваючи дужки і вставляючи попущені орфограми. Підкресли прийменники.

Зв..чайне дер..во в..рба. З ним пов..язано чимало цікавих історій. Це дер..во стало символом (У,у)країнського народу.

В далекій Орській фортеці (на)засланні (Т,т)арас (Ш,ш)евченко (ви)садив в..рбову гілочку. Він (до)глядав її, (о)берігав (від)пекучого сонячного промі(н,нн)я. Цей паросток нагадував Кобзареві про рідну (У,у)країну.

139. 1. Запиши, розкриваючи дужки.

(Ви)писав (з)книжки; (до)берега (до)плив; (до)їхав (до)містка; (про)море (про)читав; (від)села (від)їхав.

2. З трьома словосполученнями (на вибір) склади і запиши речення.

140. 1. Зіскануйте QR-код та послухайте аудіо-запис уривку вірша Тараса Шевченка «На вічну пам'ять Котляревському».

2. Чи сподобався вам вірш? Який настрої він у вас викликав? Які картини поставали у вашій уяві під час слухання вірша?

141. Прочитай уривок з вірша.
Сонце гріє, вітер віє
з поля на долину,
над водою гне з вербою
червону калину.
На калині одиноке
гніздечко гойдає.
А де ж дівся соловейко?
Не питаї, не знає.

Тарас Шевченко

142. Яку картину природи змалював поет? У якому темпі, з якою інтонацією та силою голосу потрібно читати вірш?

143. 1. Випиши з уривка вірша іменники з прийменниками в стовпчик. Через риску допиши словосполучення, доповнивши прикметниками за зразком.

Зразок: з поля — з широкого поля.

2. Виконай завдання на вибір.

✓ Прочитай рядки з віршів Тараса Шевченка. Спиши, уставляючи потрібні за змістом прийменники.

1. Соловейко ... темнім гаї сонце зустрічає. **2.** І ... полі жайворонки, соловейко ... гаї землю, убрану весною, вранці зустрічають. **3.** Пишається ... водою червона калина.

✓ Прочитай. Спиши, доповнюючи речення. Підкресли прийменники.

Тарас Григорович Шевченко народився в селі ... у сім'ї ... . Він відомий в усьому світі як ... і ... .

3. Прочитай. Добери і запиши словосполучення з прийменниками, протилежними за значенням.

Зразок: до лісу — з лісу.

Під калиною — над водою —
з поля — без мови —
за горою — з хати —

144. Вивчи напам'ять уривок з вірша Тараса Шевченка «На вічну пам'ять Котлярьському».

РЕЧЕННЯ

145. 1. Зіскануйте QR-код та послухайте пісню на слова Тараса Шевченка «Зоре моя вечірняя...».

2. Який настрій викликала у вас пісня? Звучання якого інструмента ви чули? Як називають митців та мисткинь, які виконують твори на бандурі? А на кобзі?

146. Прочитай уривок з поеми «Княжна».

ЗОРЕ МОЯ ВЕЧІРНЯЯ

Зоре моя вечірняя,
зійди над горою,
поговорим тихесенько
в неволі з тобою.
Розкажи, як за горою
сонечко сідає,
як у Дніпра веселочка
воду позичає.
Як широка сокорина
віти розпустила...
А над самою водою
верба похилилась...

Тарас Шевченко

147. Яка пора доби зображена у вірші? Що поет просить у зорі? Як автор ставиться до рідного краю? У якому темпі, з якою інтонацією потрібно читати вірш?

148. 1. Визнач, скільки речень у вірші. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Випиши речення, у якому найбільше слів.
- ✓ Випиши речення, у якому найменше слів.

Пригадай!

Речення виражає закінчену думку. Закінчена думка може бути висловлена одним або кількома словами: *Світає. Край неба палає. Соловейко в темнім гаї сонце зустрічає. (Тарас Шевченко)*

2. Прочитай. Поділи текст на речення. Запиши їх.

Тарас Шевченко написав багато творів для дітей вони видані окремими збірочками а ще їх поміщають у журналах, підручниках.

3. Склади і запиши речення з поданих слів. За потреби змінюй форму слова.

1. Народ, пам'ятати, наш, Шевченко, і, любити, Тарас.

2. Міста́, споруджено, у, Україна, світ, поет, пам'ятники.

149. Прочитай. Спishi, уставляючи пропущені орфограми та розкриваючи дужки.

СВЯТО

(За)квітчаний (для)свята клас.

С..огодні так годиться!

(З)портрета дивит..ся (Т,т)арас —

(в)сміхнувся нам, здається...

З-за парт ми вийшли. Стали (в)ряд...

Ми «Заповіт» співаєм.

Ми величаєм (К,к)обзаря.

Весь край наш в(е,и)личає!..

«Садок вишневий» і «Кавказ»

звучит.. у класі лунко,

і всі, як є, стоїт.. весь клас,

мов (по)команді «струнко».

Марія Хоросницька

150.

КОБЗАР

У вікні любисток, на підлозі м'ята,
у простій оправі — книга серед книг.
Наче щедre сонце поселилось в хаті,
як велике щастя стало на поріг.

Мудра, світла книга — то «Кобзар» Тараса,
на столі, як свято, білий коровай.
І пішло повір'я з прадідівського часу:
як «Кобзар» у хаті — буде щастя, знай!

Анатолій Камінчук

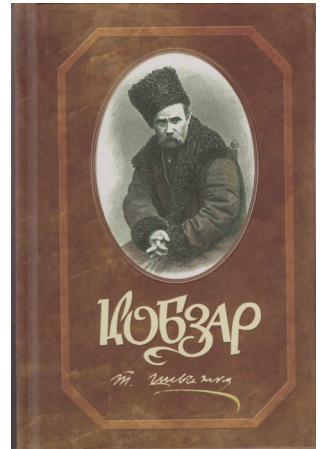

151. Про яку книгу йдеться у вірші? З чим порівнює книгу поет? Які слова вірша доводять, що автор з пошаною ставиться до творчості Тараса Шевченка?

152. Попрацюйте над проектом на вибір.

- ✓ «Пам'ятники Тарасові Шевченку у світі».
- ✓ «Тарас Шевченко — художник».
- ✓ «Вірші Тараса Шевченка, які стали піснями».

153. 1. Визнач, скільки речень у вірші Анатолія Камінчука «Кобзар». Про що повідомляється в кожному реченні? Які знаки стоять у кінці речень? Спиши другу строфу вірша.

Пригадай!

За метою висловлювання є розповідні, питальні, спонукальні речення.

Речення, у яких про когось або про щось повідомляють, називаються **розповідними**.

Речення, у яких про когось або про щось запитують, називаються **питальними**.

Речення, у яких висловлюють спонукання до дії (прохання, наказ тощо), називаються **спонукальними**.

2. Прочитай загадки. Якими вони є за метою висловлювання? Запиши відповіді на кожную загадку. Якими за метою висловлювання є речення-відповіді?

Зразок: Коли таке буває, що клени палають? (Питальне реч.) Клени палають восени. (Розповідне реч.)

1. Коли таке буває, що берізка сережки розпускає?
 2. Хто влітку малину шукає, а на зиму міцно заси-
 нає? 3. Хто дзьобом, наче шилом, дерева прошиває, ко-
 мах-шкідників із кори добуває?

Галина Сапун

3. Прочитай слова. Виконай завдання на вибір.

КНИГИ

діти

багато

читати

бібліотека

часто

КОЛИ

ВОНИ

ХОДИТИ

- ✓ Склади і запиши розповідне речення. За потреби змінюй форму слова, використовуй прийменники.
- ✓ Склади і запиши питальне речення. За потреби змінюй форму слова, використовуй прийменники.
- ✓ Склади і запиши спонукальне речення. За потреби змінюй форму слова, використовуй прийменники.

154. Прочитай і визнач, скільки речень у тексті. Спиши, став-
 лячи розділові знаки в кінці речень. Підкресли орфо-
 грами.

Береза — красиве дерево у неї білий стовбур і зелене
 листя з берези падають крилаті зернята вітерець розпо-
 сить їх по землі з кожної зернини виросте нове деревце.

ДРУЖБА ТА БРАТСТВО — НАЙБІЛЬШЕ БАГАТСТВО

155. КАЗОЧКА ПРО ДРУЖБУ

Кожного ранку борсучок Єгор робить зарядку. Раз-два
 лапками, три-чотири хвостиком... Після неї він іде збира-
 ти росу й чаювати із Сонечком.

Та якось одного дня борсучок зник. Сонечко розгубле-
 но ходило лугом і чекало на друга.

Єгор не прийшов.

— Що трапалося? — почало хвилюватися світило.

Квіточки, яких теж здивувала відсутність борсучка,
 запропонували:

— Треба з'ясувати причину. Давайте попросимо мишку збігати до Єгора.

Сіренька голівкою на знак згоди кивнула, хвостиком махнула й побігла до нірки борсучка.

— Тук, тук, тук, — постукала у дверцята. — Є хто вдома?

— Проходьте, — почулося зсередини.

Мишка дверцята відчинила й забігла в хатинку. Там у ліжечку лежав борсучок.

— Тебе всі шукають, — пропищала мишка.

Єгор сумно зітхнув:

— Нездужаю я. Ніжка болить.

Сіренька ніжку оглянула, носиком замислено повертіла й сказала:

— Я незабаром повернуся. Чекай на мене!

Єгор усміхнувся: «Не забули про мене друзі».

Мишка побігла до квіточок і розповіла про хворобу борсучка. Тут якраз і Сонечко підійшло.

Вислухавши сіреньку, світило дістало промінчика:

— Візьми. Він всі хвороби зцілює.

— А що з ним робити? — запитала мишка.

— Поклади поряд з хворою ніжкою, — порадило Сонечко.

— Гаразд, — кивнула сіренька і швиденько побігла до нірки хворого.

Незабаром всі побачили Єгора. Він щасливо усміхався.

— Я знову здоровий! — вигукнув борсучок.

— Ура-а! — заплескали пелюсточками квіточки.

— Ура-а, — щасливо усмінулося Сонечко.

Всі раділи й веселилися. Друзі знову були разом!

Наталія Гуркіна

156. 1. Хто головні дійові особи казки? Як проходив кожний ранок борсучка Єгора? Що трапилося з борсучком? Чому квіточки звернулися до мишки? Хто допоміг Єгору одужати? Яка головна думка казки?

2. Поділи казку на частини. Добери до них заголовки.

3. Перекажи казку близько до тексту.

157. 1. Прочитайте за особами розмову мишки і борсучка. З якою інтонацією потрібно читати слова кожної дійової особи?

2. Пофантазуйте. Складіть продовження казки.

158. 1. Випиши з «Казочки про дружбу» питальні речення. Підкресли слова-питання.

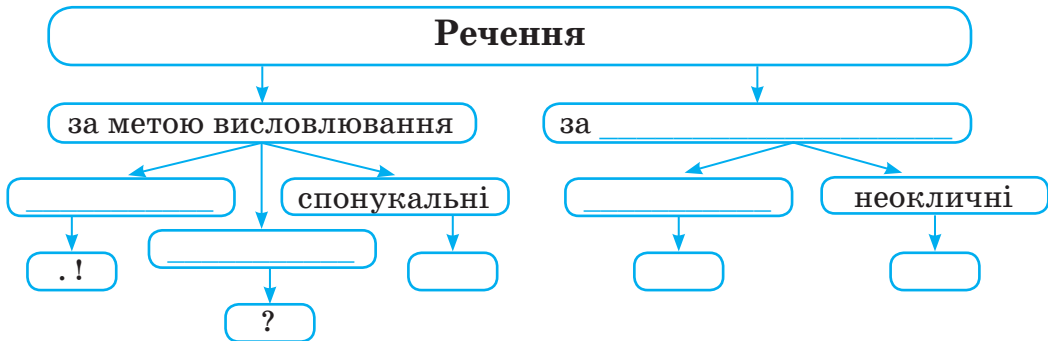
2. Випиши речення, у кінці яких стоїть знак оклику. Визнач, які вони за метою висловлювання.

Пригадай!

За інтонацією речення бувають **окличними й неокличними**. Окличними можуть бути розповідні, питальні, спонукальні речення. Окличні речення читають/вимовляють з особливою інтонацією (радісно, захоплено, здивовано, схвильовано тощо).

159. Складіть кластер на аркуші паперу.

160. 1. Прочитай текст. Визнач, скільки в ньому речень. Запиши так, як записують вірш. Підкресли дієслова теперішнього часу.

ПРО ДРУЖБУ

Помирились сонце з хмарою, і тепер танцюють парою.
Ллється дощ, і сонце світить, усміхаються їм діти. Райду-

га місток зробила — сонце з хмарою здружила. Хай з них приклад беруть діти. Треба дітям всім дружити!

Олена Гапонюк

2. Випиши іменник з попереднього завдання, який має таку будову: . Добери до нього кілька спільнокорених слів.
3. Склади кілька речень з виділеним словом так, щоб воно вживалося в різних значеннях.

161. 1. Розкажи все, що знаєш про речення, за запитаннями.

1. Що називається реченням?
2. Зі скількох слів може складатися речення?
3. Якими бувають речення за метою висловлювання? За інтонацією?

2. Наводь приклади, використовуючи текст.

Весна. Тане сніг. Біжать веселі струмочки. Розказують, що в лісі пробиваються первоцвіти. Хто це летить високо в небі? Лелеки! Повертайтеся до рідних домівок!

3. Випиши з тексту речення, у яких є слова, ужиті в переносному значенні.

162. Я ЗНІМАТИМУСЯ В КІНО

У нашому дворі всі мріяли про кіно. Ми захоплено дивилися фільми й гадали: як у них потрапляють діти? Сусідка, котра працювала в театрі вахтеркою, якимось сказала, що режисéri* часом самі бігають вулицями і вишукують дітей для своїх фільмів.

Щомиті, блукаючи нашим маленьким містом, я очікувала на запитання: «Дівчинко, хочеш зніматися в кіно?»

Я знала, що відповім не одразу. З індійських фільмів я навчилася «чарівного погляду», вартого майбутньої кінозірки, — цим поглядом я маю подивитися на режисера!

Головне — не квапитись. Стоячи вдома перед люстерком, я тренувала цей погляд: заплющувала очі й рахувала: «Один, два, три...» — і тільки на «п'ять» повіль-

но підіймала повіки та округлювала очі до неймовірних розмірів. От якщо я погляну саме так, кожний режисер одразу зрозуміє, що перед ним — талановита актриса й справжня красуня. А головне, подумає він, як вона вміє тримати паузу!

— Я зніматимусь у кіно — повідомила я всім у своєму дворі.

«Всім» — це моїй підружці Ольці, її братові-близнюкові Сашку та Язикатій Куці (Кукою цю старшу дівчинку називали вдома, а вже у дворі до неї приліпилося ще й прізвисько).

— Та ти що?! — захоплено вигукнули брат з сестрою й, немов флґґери*, одночасно повернулися до мене.

— Ну то й що? — зневажливо знизала плечима горда Кука. — А мені мама скоро купить золоту сукню!

Аргументів проти золотої сукні у мене не знайшлося, а Олька та Сашко з таким самим захватом повернулися до Куки:

— Ух ти! Справді — золоту?!

А я пішла з подвір'я на вулицю. Туди, де великою чередою бродили безпритульні режисери. Я йшла і думала, що за просто зіграю і Попелюшку, і дівчинку-розвідницю, і Герду...

— Дівчинко... — раптом почувла я над своєю головою приємний баритон.

«Ось воно — почалося! Режисер! Нарешті... — промайнула думка. — Отже, не забути про чарівний погляд! Один, два...»

Я відраховувала миті й не квапилася підіймати голову. Ще, ще хвильку, і він збагне, кого зустрів на своєму режисерському шляху!

— Дівчинко! — знову покликав голос.

Яку ж роль мені запропонують? — міркувала тим часом я, не підводячи очей і рахуючи: три, чотири...

Ще мить, і я погляну так, як дивляться красуні з листівок, котрі збирала моя мама. Ось зараз!

Мої щоки палали, дихання майже зупинилося, серце калатало так гучно, що я не чула вуличного гомону.

— Дівчинко, — голос посуворішав. — Та ти що, спиш на ходу?! Ну й діти пішли — ніякого виховання! Пáска добрячого на вас нема! Як пройти до овочевого магазину?!!

— Ну що ви причепилися до дитини? — почула я інший голос, і лагідна жіноча рука погладила мене по голові. — Бачите, в неї щось з очима. Бідолашна дитина! І хто ж її так злякав? Може, вона сирота, може, їсти хоче...

— Біжи, нехай мама тобі носа витре! І не тиняйся вулицями! — сказав хтось третій. — А то бабай забере...

Потім усі розійшлися.

А я зрозуміла, що то був не режисер...

Я повернулась у двір.

Близнюки й Язиката Кука все ще обговорювали переваги золотої сукні перед химерною мрією про кіно. Я гордо їх оминула й пішла додому.

Вже перед дверима свого під'їзду озирнулась і голосно свиснула крізь дірку в зубах.

З голуб'ятні здійнялися голуби.

Близнюки і Кука завмерли та здивовано глянули на мене.

— Я зніматимуся в кіно! — ковтаючи сльози, заявила я і зникла в під'їзді...

Ірен Роздобудько

*Режисёр — творчий керівник спектаклю, кінофільму, вистави тощо.

*Флюгер — пристрій у вигляді прапорця (стріли, пластини тощо), що обертається на стрижні і слугує для визначення напрямку вітру.

163. 1. Про що мріяли діти у дворі? Як оповідачка уявляла свою зустріч з режисером? Про які ролі мріяла дівчинка? Як реагували перехожі на поведінку дівчинки?

2. Склади план оповідання.

164. Пофантазуйте. Уявіть, що дівчинка зустрілася з режисером. Розіграйте діалог.

165. 1. Випиши з оповідання Ірен Роздобудько «Я зніматимуся в кіно» два речення, різні за метою висловлювання.

2. Виконай завдання на вибір.

✓ Склади і запиши кілька спонукальних речень — порад щодо здійснення мрій персонажам оповідання «Я зніматимуся в кіно».

✓ Склади і запиши sms-повідомлення режисерові про те, що ти хочеш зніматися у кінофільмі.

3. Поцікався, які речення склали твої однокласники/одно-класниці.

4. Установи відповідність між висловами та їх значенням. Запиши. Підкресли дієслова.

Крутиться, як флюгер — ► ◀ прогулюватися без мети.

Паска на вас нема — ► ◀ змінює свою думку.

Тинятися вулицями — ► ◀ потайки плакати.

Ковтати сльози — ► ◀ нікому вас наказати.

166. Прочитай. Доповни речення. Запиши.

Я дружу з ... . Адже він/вона ... . Якось ... . Тому я вважаю ... справжнім/справжньою ... .

167. ПРИГОДА З КЛЕШНЕЮ

Трапилась біда: рак відламав клешню. Незручно йому стало. Позадкував з горя в найглибшу кам'яну ущелину. Зажурився: як тепер жити?

Розшукали його вірні друзі та й кажуть, що клешня виросте, треба лише працювати.

Не повірив рак, гадав — заспокоюють. Але надія з'явилась. Почав потихеньку нову хатку собі будувати. За роботою час минав швидко.

Якось відчув рак: росте клешня! Спробував — і рухати нею можна! Зрадів вусань, але жалкував, що мала дуже.

А вірні друзі радили працювати й далі.

Рік трудився, другий... І знов у рака пара дужих клешень!

За роботою незчувся, як клешня відросла.

За Василем Струтинським

168. Яка біда трапилася з раком? Що зробив рак з горя? Що йому порадили вірні друзі? Як відреагував рак на пораду? Як минав час? Що відчув рак? Чи виросла нова клешня?

169. 1. Сформулюйте основну думку тексту. Пригадайте відомі прислів'я та приказки про працю.

2. Складіть план тексту.

170. Напиши переказ тексту.

171. Виконай завдання на вибір.

✓ Випиши з тексту «Пригода з клешнею» дієслова з префіксами. Познач префікси.

✓ Утвори і запиши спільнокореневі слова — різні частини мови від слів *вірний, друг, праця*.

172. Прочитай заголовок оповідання. Чи можна за заголовком зрозуміти, про кого або про що йтиметься у творі?

МЕТЕЛИК ЛИМОННИЦЯ

У класі з Ганнусею не дружать. Може, тому, що вона майже на рік за всіх молодша? Чи тому, що спілкується більше з братом?

Дівчинка чомусь завжди тримається самотньо. Або у світі кудись поженеться, або коло мене крутиться. То оповіданнячко хоче переказати, то про дитячі пригоди розпитує.

— Дарино Іванівно, а в мене така новина щаслива, така новина!..

— Яка, Ганнусю?

— Уявляєте: рівно через місяць — мій день народження! Ось моя новина!..

— А дружити зі мною не хочуть, бо я доганяю-доганяю, а ніхто не тікає!..

Чую, Ганнуса однокласниці розказує:

— Ну, нічогісінько не пам'ятаю: ні як мене годували, ні як одягали. Розумієш, не втямлю: жила я тоді чи й не жила? Якби тепер мама не розповіла мені всього, то й досі не знала б!..

У відповідь — ні пари з уст.

— Це ти про що, Ганнусю? — цікавлюсь.

— А про те, якою була я у два місяці!

Ходили до річки на екскурсію. У Ганнусі трофеїв чи не найбільше: все, що підбрала на березі. На парті в неї з'являється склянка, встелена мохом і водою наповнена.

— Тут у мене Равлик-Павлик живе!

— Равликів не можна в себе тримати, бо глисти будуть! — осудливо перешіптуються дівчатка.

Я зі свого дитинства теж таке знаю. Та заборонити — язик не повертається. Щодня у склянці міняється вода, щодня плавають свіжі крихти. І тільки згодом виявилось, що доглядало дівча не равлик, а порожню його черепашку. Сміху було! То Ганнуса сама із себе сміялась. На парті склянки не стало. Навіть мені полегшало.

Метелика дівчатка спіймали. Розглядають. Ганнуса авторитетно каже:

— Він лимонницею зветься!

— Ми знаємо! Жовтий — то й лимонниця! Дарина Іванівна казала на природознавстві.

— І зовсім не тому, що жовтий! Ви понюхайте його, понюхайте! Він лимоном пахне!

Дівчатка недовірливо повели ніздрями.

— Справді — лимоном!.. — видихнули розгублено.

— От бачте!

Але всі про Ганнусю вже забули й побігли дивувати хлопців несподіваним відкриттям. Що ж, Ганнуся не журиться. У неї вже інше заняття: розгрібає листочки під кленом.

Стривайте, а де вона? Подалася кудись? Що ж цього разу придумає?..

Марина Павленко

173. 1. Чи справдилися твої передбачення щодо змісту твору? Хто головна дійова особа оповідання? Якою була Ганнуся? Чому з дівчинкою ніхто не хотів дружити? Яка головна думка оповідання?

2. Як по-іншому можна назвати оповідання?

174. Обговоріть, як Ганнусі потоваришувати з однокласниками.

175. Запиши речення в такій послідовності, як відбувалися події в оповіданні Марини Павленко «Метелик лимонниця».

Дівчинка доглядала порожню черепашку равлика.

Учні ходили на екскурсію до річки.

Дівчатка спіймали метелика.

Ганнуся розгрібає листочки під кленом.

Ганнуся повідомила вчительці щасливу новину.

176. Проведіть дослідження «Головні слова в реченні».

Крок 1. Про кого йдеться в кожному записаному реченні? Підкресліть ці слова однією лінією. Усно поставте до них питання.

Крок 2. Що саме сказано про учнів, дівчаток, Ганнусю? Підкресліть ці слова двома лініями. Усно поставте до них питання.

Крок 3. Зробіть висновок, чи могли б підкреслені слова бути реченнями.

Слова в реченні, що відповідають на певні питання, є членами речення. У реченні є головні члени речення. Вони становлять основу речення: учні ходили, дівчатка спіймали, Ганнуся розгрібає.

177. Запиши речення. Підкресли головні члени. Установи зв'язок між словами.

Дівчатка здивували хлопців несподіваним відкриттям.
(Хто?) дівчатка (що зробили?) ... ; здивували (кого?) ... ; здивували (чим?) ... ; відкриттям (яким?) ... .

Зверни увагу!

Слова в реченні зв'язані між собою за змістом.
Їх зв'язок встановлюється за питаннями,
які ставимо від слова до слова.

178. 1. Прочитай. Поміркуй, як закінчити речення. Запиши.

Друга обирають за ...

- а) зовнішнім виглядом;
- б) вчинками;
- в) здоров'ям.

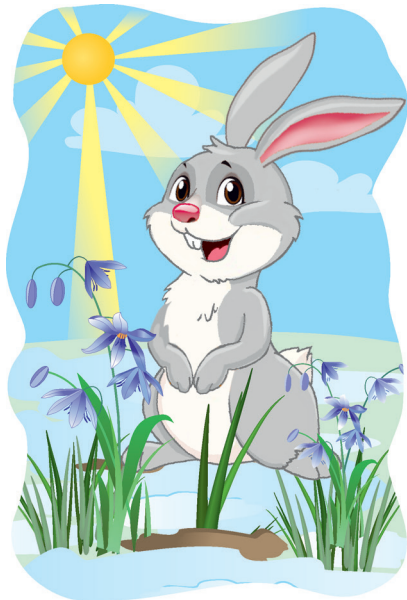
2. Склади і запиши ще два речення про дружбу.

179. БЕРЕЗЕНЬ ЯК ЗАЙЧИК

Вітерець легенький
тихо повіва.
Під сніжком м'якеньким
дихає трава.
Вже синиччин тенькіт
чути звіддаля.
Пролісок синенький
вічка розтуля.
Дощик-накрапайчик
рясно припуска.
Березень, як зайчик,
вибіг із ліска.
Глянув на полянку,
там дзвенить ручай:
— Друже, на світанку
весну зустрічай!

Анатолій Камінчук

180. 1. Який настрій у тебе після читання вірша? Чи подобається автору весна? Які слова підтверджують це? Чим вірш схожий на казку?

2. Які слова у вірші вжиті в переносному значенні?

181. Проведіть дослідження «Члени речення».

Крок 1. Спишіть перше і друге речення з вірша Анатолія Камінчука «Березень як зайчик».

Крок 2. Підкресліть основу в кожному реченні.

Крок 3. Усно поставте питання до підкреслених слів.

Крок 4. Зробіть висновок, чи є в цих реченнях інші слова, які відповідають на якісь питання.

Головні члени речення — це підмет і присудок.

Член речення, який вказує, про кого або про що йдеться в реченні, називають **підметом**. До підмета найчастіше ставимо питання **хто?** або **що?**

Член речення, який вказує, що говорять про підмет, називають **присудком**. До присудка ставимо питання **що робить?** **що роблять?** **що робитиме?** та інші.

Інші слова в реченні називають **другорядними членами**. Вони пояснюють, доповнюють головні члени речення. До другорядних членів речення ставимо питання **який?** **коли?** **де?** **кого?** та інші: *Пролісок синенький вічка розтуля.*

182. 1. Прочитай. Склади з кожної групи слів речення так: спочатку вибери слова, які будуть підметом і присудком, потім — слова, які будуть другорядними членами речення. Запиши складені речення.

1. Настала, вже, весна, тепла.

2. Журавлі, теплих, повертаються, країв, з.

3. З-під, жуки, кори, виповзають, дерев.

2. Підкресли у записаних реченнях однією лінією підмети, двома — присудки, крапками — другорядні члени речення.

3. Виконай завдання на вибір.

✓ Прочитай. Доповни речення пропущеними підметами. За потреби скористайся словами для довідки.

Літаком керує ... . плавно спустився на аеродром. Зорана ... чекає на насіння. По небу пливуть темні ... .

Слова для довідки: парашутист, хмари, льотчик, земля.

- ✓ Прочитай. Доповни речення пропущеними присудками. За потреби скористайся словами для довідки.

Петрик ... важку задачу. Зоряна ... цікаву казку. Євген ... рибу на ставку. Мар'яна ... опис весняного дня.

Слова для довідки: читає, розв'язав, склала, вудить.

- 183. 1.** Склади і запиши речення з поданих слів. Підкресли однією лінією підмети, двома — присудки, крапками — другорядні члени речення.

Бджілка, старанно, нектар, збирає. Вона, на, сіла, ромашку. Добре, маленька, працює, трудівниця.

- 2.** Випиши виділені слова. Познач будову.

184.

ЇЖАЧОК

Звідкись налетів грайливий вітерець. Він заплутався в побурілому каштановому листі. Злегка доторкнувся до гілок — і тротуаром почали вибрикувати блискучі, ще вологі від шкаралупи каштани.

Їх тут же підхоплювали пішоходи. Ніжно їм усміхалися, пестили руками і ховали до кишень, у сумки чи просто несли на розкритих долонях, милуючись карими красями.

Неподалік на лавці сиділо двоє школяриків: набурмосений хлопчик з непокірною чорною чуприною, що з'їжилася над високим чолом, і білява дівчинка, очі якої висвічували погожим небом, а губи нагадували дві скибочки перестиглого кавуна. Поруч стояли портфелики з книжками. Вона, жестикуючи тонкими руками, щось тихо доводила чорноокому. Але той, заклавши пальці в

кишені вилялялих синіх штанів, не помічав ні пішоходів, ні каштанів, які іноді падали коло самісіньких ніг, ні голубоокої.

Раптом дівчинка побігла за каштаном, що покотився на край тротуару. Він ще не вилупився із своєї темно-зеленої домівки, вкритої густими гострими колючками. Шкаралупка лише лопнула посередині. **Звідти лукаво посміхався кароокий каштан.**

Дівчинка підняла знахідку. Підійшла до хлопчика і ніжно:

— Подивись, Івасю, якого кумедного їжачка подарував нам каштан.

Хлопчик спідлоба зиркнув на колючку. Його губи розтяглися в широкій усмішці. Івась обережно взяв колючого красеня. Він вдячно подивився дівчинці в очі.

За Миколою Магерою

185. 1. Хто дійові особи оповідання? Як автор описав дітей? Якою, на твою думку, була розмова між дітьми? Яким дівчинка побачила каштан?

2. Які слова в оповіданні вжиті в переносному значенні?

186. Пофантазуйте. Складіть продовження розповіді.

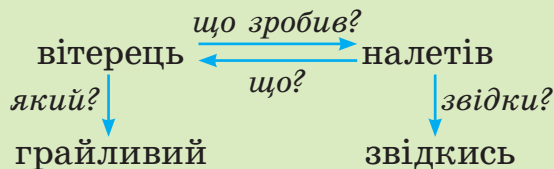

187. 1. Спиши перше речення з оповідання Миколи Магери «Їжачок». Підкресли в ньому основу — підмет і присудок.

Зверни увагу!

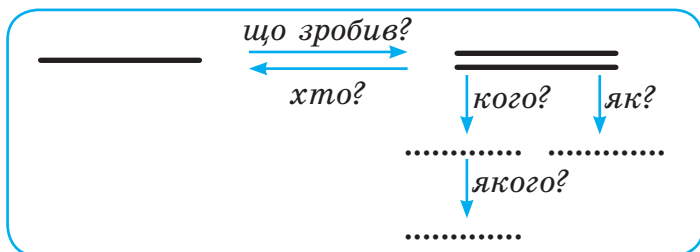
Зв'язок між головними та другорядними членами речення схематично показують так:

Звідкись налетів грайливий вітерець.

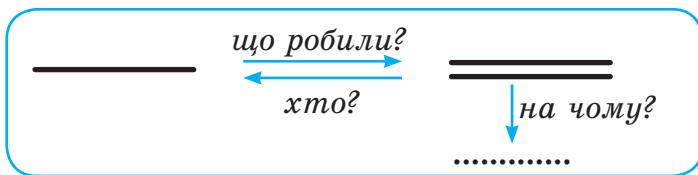
2. Знайди в останньому абзаці оповідання речення, яке має

таку схему. Запиши його.

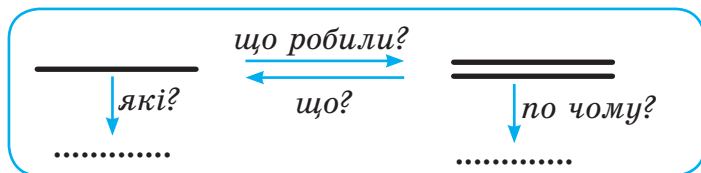

3. Склади і запиши речення з поданих груп слів за схемами.

на сиділи школярі лавці

вibriкували по блискучі каштани тротуару

4. Випиши одне з виділених речень (оповідання «Їжачок»). Схематично покажи зв'язки між членами речення.

188. 1. Спиши, розкриваючи дужки і вставляючи пропущені букви чи апостроф.

Над (К,к)иєвом стояла в..сняна ніч. Повний місяц.. д..вився в синій, гладен..кий, як дзеркало, (Д,д)ніпро. На заході небо бл..щало дуже пізнім рум..яним вечором. Повітря було тихе, (за)пашне.

За Іваном Нечуєм-Левицьким

2. Схематично покажи зв'язки між членами першого речення.

189.

ЯК МИ ДО ГЕНКИ ХОДИЛИ

Пішли ми якось у гості. До Генки. Він нам двері відчиняє з відром у руці. І в коридорі підлога була мокра.

— Ой, — ми кажемо, — в тебе так чисто! А де ваш килимок, щоб ноги витирати?

А він:

— Знаєте, хлопці, я оце щойно в квартирі прибрав, бачите, навіть підлогу помив. У мене зараз просто стерильна чистота.

— Так що ж нам зайти не можна? — я питаю.

— Зайти можна, — він у відповідь, — але я килимок поправ, і мені, е-е-е, не хотілося б, е-е-е, щоб ви його зразу забруднили. Я хотів, щоб мама з роботи прийшла, подивилась, як усе чисто в мене, навіть килимок, і пораділа.

Митько питає:

— Що ж нам отак під дверима стояти, поки твоя мама прийде?

— А ви краще ноги он об отой килимок витріть. Він же сухий.

Ми підійшли до сусідського килимка й стали витирати ноги. В цей час сусідські двері відчинилися, й ми побачили дядечка — в окулярах і високого.

— Ви до мене? — спитав дядечко.

— До... До вас, — збрехав Митько й озирнувся на Генку.

— Прощу, заходьте! — посміхнувся дядечко, але ми так і стояли на тому килимку.

— Заходьте! — повторив дядечко, і ми зайшли.

— Ну, чим можу... — почав було він, але Митько його швидко перебив.

— А у вас металобрухту немає?! — закричав він.

— Нема, — здивувався од такого крику дядечко.

— А макулатури?! — ще голосніше закричав Митько.

Я зрозумів, що то він кричить од розгубленості, але ж дядечко цього не знав. Він трохи одійшов і сказав:

— Та ти, хлопчику, не горлай! Я не глухий! — Потім глянув на нас крізь окуляри і додав: — А макулатуру можете забирати, — і повів нас на кухню.

Там він заліз на табуретку й став діставати з антресолей цілі стоси якихось журналів, списаних аркушів паперу.

— О, як чудово! О, як чудово! — понуро повторював Митько. — Ми принесемо більше за всіх!

Насправді ж ніякої макулатури нам не треба було. Бо в школі ми її збирали минулого тижня, і тоді нам ніде у квартирах багато не давали. А тепер, коли ми просто не знали, що з нею робити, дядечко викладав усе більше й більше, і приказував:

— Добре, що ви нагодилися. А то накопичилося за кілька років, ніяк не зберуся викинути.

— О, як чудово! — дедалі сумовитіше повторював Митько. Зрештою я не витримав.

— Знаєте, ми стільки за один раз не донесемо.

— Ох, і то правда, — засміявся дядечко. — Щось я захопився. Ну нічого, прийдете ще.

Ми вийшли за двері й звернули до Генки, але дядечко гукнув:

— Куди ви? Ліфт он там!..

Ми вдали, що йдемо до ліфта, почекали, доки дядечко зачинить двері, і навшпиньках, тримаючи перед собою по здоровенному оберемку, прокралися до Генчиних дверей.

190. 1. Про кого йдеться в оповіданні? Оповідач спостерігав за подіями чи був учасником? Яким був Генка? А його гості? Чи схвалюєш ти вчинки хлопців?

2. Як, на твою думку, розвиватимуться події далі?

191.

— Дзвони! — сказав я Митькові.

— Краще ти!

— Як же я подзвоню, коли в мене руки зайняті?

— А в мене, по-твоєму, вільні?

Ми постояли деякий час під дверима. Можна було постукати ногами, але ми боялися, що вийде дядечко, а покласти папір на підлогу просто не здогадалися. Я спробував подзвонити головою, звівшись навшпиньки, але тільки вдаривсь об одвірок. Тоді я спитав у Митька:

— Що ж, ми довго так будемо стояти? Ходімо краще.

— Давай хоч мотузку в нього попросимо, — відповів він. А потім додав: — Поклади свій папір на мій і подзвони.

— А ти втримаєш?

— Постараюсь!

Я поклав свій оберемок на Митьків, — він аж похитнувся, — і подзвонив.

Клацнув замок, і тут я побачив, що Митько притулив отой здоровенний стос до дверей, щоб легше тримати.

— Зараз я тобі поможу, — сказав я.

В ту ж мить двері відчинились, і мій друг разом із усією горою макулатури повалився на Генку.

Почувся одчайдушний крик, я аж заплющив очі. А коли розплющив — на вже висохлій підлозі в купі журналів і всякого паперу лежали Генка й Митько.

— Ви що, збожеволіли! — став кричати Генка. — Що ви мені з квартири зробили?! Я старався цілий день, прибирав! А ви! Що мені тепер мама скаже?

Тут він замовк і глянув кудись через моє плече. Я теж озирнувся. У дверях стояла Генчина мама. Вона оторопіло дивилась на завалений паперами коридор.

— Атож, — сказали тоді ми з Митьком. — Генка все прибрав, слово честі.

І ми навперобій стали розповідати, як прийшли до Генки і яка в нього була стерильна чистота...

Але не встигли ми розповісти все до кінця, як Генчина мама стала сміятись, і що далі ми розповідали, то дужче вона сміялась.

— Ох!.. Ноги витирати!.. До Петра Миколайовича (це, виявляється, дядечка так звати). Щоб килимок!.. Не забруднити!..

А потім, коли вже вдосталь насміялась, дістала якусь газету і говорить:

— Ось тут адреса приймального пункту. Збирайте свій папір і здавайте його — Генка вам допоможе. А за це вам дадуть хорошу книжку.

Ми швидко зібрали все у два стоси, перев'язали кожен мотузкою і поїхали трамваем за тією адресою. Там ми здали макулатуру, а натомість одержали талончики. І ще нам сказали, у який книжковий магазин ці талончики треба одвезти.

Ми сіли в тролейбус, приїхали в магазин, і нам видали казки Андерсена у двох томах.

За Ярославом Стельмахом

192. 1. Чи вдалося потрапити друзям до Генки? Що порадила Генчина мама хлопцям? Які епізоди оповідання викликали в тебе усмішку? Яка головна думка оповідання?

2. Добери заголовки до частин оповідання.

193. 1. Театралізуйте уривок оповідання.

2. Обговоріть, чому важливо збирати макулатуру.

194. 1. Запиши відповіді на запитання. Підкресли в кожному реченні основу — підмет і присудок.

1. Що робив Генка перед приходом хлопців?

2. Що дістав з антресолей дядечко?

3. Куди хлопці відвезли макулатуру?

4. На чому друзі їхали в магазин?

2. Установи зв'язок слів у першому реченні-відповіді за питаннями.

(Хто?) Генка (що робив?) ... ;

... (де?) ... ;

... (перед чим?) ... .

3. Схематично покажи зв'язки між членами другого речення-відповіді.

4. Випиши з оповідання Ярослава Стельмаха «Як ми до Генки ходили» речення зі словом *коридор*. Підкресли в них основу — підмет і присудок.

коридор

195. 1. Прочитай і відгадай загадку. Спиши. Підкресли в кожному реченні основу — підмет і присудок.

Паперовий кораблик щодня
перевозить у трюмах знання.
Після плавання цей корабель
повертається в рідний портфель.

Анатолій Качан

2. Схематично покажи зв'язки між членами одного речення (на вибір).

196.

ПРО ДРУЖБУ

В житті усім потрібна дружба:
і для розваг, і для журби, й для служби.
Із другом легше в світі жити,
але й **дружити треба вміти**.
Слід другові допомагати,
в пригоді завжди захищати,
слід жарти друга розуміти
й самому жартувати вміти.
Коли ж якесь нерозуміння,
потрібно виявить терпіння.
При сварці — швидше помиритись —
не варто з друзями сваритись.

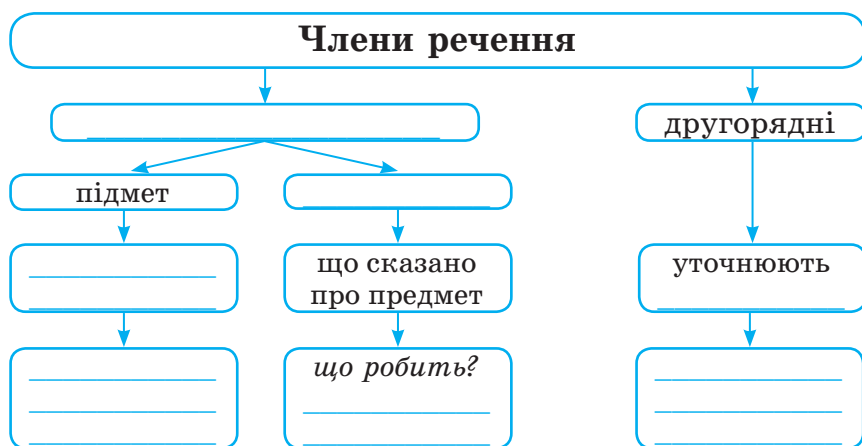
Вікторія Остапчук

197. Про що йдеться у вірші? Для чого потрібна дружба? Прочитай виділені слова. Чи погоджуєшся ти з цими думками?

198. 1. Пригадайте вивчене про головні та другорядні члени речення. Складіть кластер на аркуші паперу.

2. Які члени речення називають головними? Що вони означають? На які питання відповідають? Яка роль другорядних членів речення?

199. 1. Прочитай речення. Визнач підмети і присудки. Пошир речення другорядними членами. Запиши.

Назар дружить. Він допомагає. Друг запропонував. Хлопці відвідали.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Випиши з вірша Вікторії Остапчук «Про дружбу» три слова з подовженими приголосними. Склади і запиши з ними розповідні речення.
- ✓ Випиши з вірша Вікторії Остапчук «Про дружбу» три дієслова з префіксами. Склади і запиши з ними питальні речення.

3. Прочитай. Запиши, ставлячи розділові знаки в кінці речень. Схематично покажи зв'язки між членами розповідного речення.

Ми ходимо по землі але чи часто у нас виникає бажання пильно розглянути цю землю а скільки чудесних і дивних речей приховано на кожній стежині

200. Прочитай. Спиши, доповнивши речення пропущеними словами. Підкресли в кожному реченні основу — підмет і присудок.

Сьогодні ми відвідаємо ... . Там пройде конкурс декламаторів ... . Я прочитаю вірш «...». Цей вірш ... Олена Пчілка.

ЗВЕРТАННЯ

ВЕСНА-КРАСНА ВЖЕ ДО НАС ПРИЙШЛА!

201. КВІТЕНЬ

Квітню мій заквітчаний,
місяць-квітничок,
виший мені, квітеню,
цвітом рушничок.
Синіми барвінками,
травами і ріками
та зеленими гаями
з червоними солов'ями.

Микола Сингаївський

202. Про що поет просить у квітня? Чим має бути вишито рушничок? У яких рядках квітень змальовано як живу істоту? З якими почуттями потрібно читати вірш?

203. Проведіть дослідження «Звертання».

Крок 1. Спишіть першу строфу вірша Миколи Сингаївського «Квітень».

Крок 2. Підкресліть слова, якими автор звертається до квітня.

Крок 3. Усно поставте питання до підкреслених слів.

Крок 4. Зробіть висновок, чи є ці слова членами речення. Звірте свої висновки з правилом.

У реченнях можуть бути слова, які не є членами речення. **Звертання** — це слово або словосполучення, яке називає того, до кого звертаємося: *квітню, півнику, котику-братику*. На письмі звертання в реченні виділяється комою або знаком оклику: *Доброго ранку, донечко! Синочку, вітаю тебе.*

204. Учися правильно звертатися.

Любий Петрику

струмочку

Дорога Софійко

крихітку

Надіє Іванівно

весно

Степане Федоровичу

місяцю-місяченьку

шановні гості

зайчику-стрибайчику

205. 1. Спиши звертання (з попереднього завдання), які доречно вживати в казках, віршах. З двома словами-звертаннями (на вибір) склади і запиши речення.

2. Прочитай, як рідні звертаються до донечки Оксани. Склади за цим зразком павутинку звертань до членів своєї родини чи до своїх друзів.

3. Прочитай. Пошир речення звертаннями. Визнач, які за метою висловлювання записані речення.

Обережно поведіться з газовою плитою! Пам'ятайте про безпечну поведінку біля водойм! Не бавтеся сірниками!

206. Відшукай у книзі, яку ти зараз читаєш, три речення зі звертаннями. Спиши. Підкресли звертання.

207. Прочитай і відгадай загадку.

Є весела, яснолиця
дивна в сонечка сестриця.
Роботящу вдачу має —
землю зіллям засіває.
Заквітчала луг, діброву,
принесла у ліс обнову.
Відгадали, хто вона?
Ну, звичайно, це ...

Марія Пономаренко

208. Прочитайте. Поміркуйте, скільки речень у тексті. Які недоліки ви помітили?

Прийшла весна на галявинах розпускаються весняні квіти квіти радують око під теплом весняного сонця звільняються від крижаного панцира річки та озера навесні прокинулися дерева дерева теж відчули прихід весни.

- **209.** Запиши текст з попереднього завдання, ставлячи розділові знаки в кінці речень. Заміной слова, що повторюються. Підкресли головні та другорядні члени у двох реченнях (на вибір).
- **210.** 1. Розгляньте малюнок. Яка пора року зображена? Назвіть ознаки весни (яке небо, повітря, травичка тощо). Що роблять діти? Дайте дітям імена. Складіть кілька речень зі звертаннями.

2. Прочитайте кінцівку тексту.

Веселим щебетом наповнюються парки і сади. Це птахи, сповнені турбот. Прийшла пора вити гнізда, виводити пташенят.

Усі радіють весні.

- **211.** 1. Склади розповідь «Весняні турботи» (за малюнком та кінцівкою).

2. Запиши розповідь у зошит.

- **212.** Спиши два речення (на вибір). Установи зв'язок слів за допомогою питань.

1. Земля звільнилася від снігової ковдри. 2. Природа тішить нас красою. 3. Бджілки збирають квітковий нектар. 4. Фруктові дерева вкрилися білосніжними квітами.

Зразок: (що?) земля (що зробила?) звільнилася;
звільнилася (від чого?) від ковдри;
ковдри (якої?) снігової.

ТЕКСТ

213. ВЕРБНА НЕДІЛЯ

Котики вербові! Ніжні та пухнасті...
 Личка доторкнулись... Ой, яке то щастя!
 Гілкою вербиці вдарю я злегенька,
 щоб були здорові всі мої рідненькі...
 Бо не я б'ю, — кажуть, — а свята вербиця!
 Скоро вже Великдень! Будем веселиться!
 Зовсім недалечко червоне яєчко!
 Син Божий воскресне! А все лихо щезне!

Тетяна Строкач

- 214. 1.** Про який день ідеться у вірші? Що тобі відомо про традиції Вербної неділі?
- 2.** З яким настроєм потрібно читати вірш? Які слова потрібно читати з особливою інтонацією?

- 215. 1.** Зіскануйте QR-код та перегляньте відео «Добрі традиції. Вербна неділя». Обговоріть, чим схожі вірш Тетяни Строкач і відеофільм.

- 2.** Проведіть дослідження «Текст».

Крок 1. Про що йдеться в кожному реченні вірша?

Крок 2. Чи пов'язані речення між собою за змістом?

Крок 3. Чи становлять ці речення текст?

Крок 4. Зробіть висновок. Звірте свої висновки з правилом.

ВИЛОМ.

Пригадай!

Текст — це висловлювання, яке складається з речень. Речення в тексті об'єднані спільною темою і пов'язані між собою за змістом. До тексту можна дібрати **заголовок**.

- 3.** Доведіть одне одному, що вірш Тетяни Строкач «Вербна неділя» є текстом. Міркуйте так:

— *Я вважаю, що вірш «Вербна неділя» — ... .*

— *Я погоджуюся/не погоджуюся з твоєю думкою. Адже всі речення ... .*

— *У реченнях ідеться про ... .*

— Вірш має ... .

— Отож, вірш «Вербна неділя» — ... .

4. Дізнайтеся, чи є традиція освячення верби у віруючих інших віросповідань.

216. 1. Прочитай дві групи речень. Визнач, яка група є текстом. Добери до тексту заголовки і запиши в зошит.

1. Якщо у Вербну неділю світить сонце, то врожай буде багатим.

Якщо в цей день вітер дме, то погода буде вітряною весь рік.

Освячена верба, кинута проти вітру, зупиняє бурю, встромлена в полі — оберігає посіви, а кинута в полум'я — зупиняє його дію.

За матеріалами вільних інтернет-джерел

2. За тиждень до Великодня святкують Вербну неділю. У цей день православні освячують у церкві вербові гілочки. Після освячення жартома б'ють одне одного гілочками. Ще й примовляють: «Не я б'ю, верба б'є, від нині за тиждень — Великдень».

Галина Сапун

2. Поміркуй, чим є інша група речень. Спиши прикмету, у якій ідеться про силу освяченої верби. Підкресли орфограми.

217. 1. Прочитай. Доведи, що це текст.

В..рба — одне з улюблених д..рев (У,у)країнців. Вона першою віщує в..сну. А пухнасті в..рбові котики — це справжня д..вовижа!

В..рбу вважають символом пробудже(н,нн)я природи. Про неї складено чимало повір..їв, легенд, переказів.

В..рба є одним із символів (У,у)країни.

2. Добери заголовки. Спиши, розкриваючи дужки та вставляючи пропущені букви чи апостроф.

218. КАЗОЧКА ПРО ПИСАНКУ

Залишивши гніздечко, покотилось яєчко... Та котилось воно недалечко.

Квочка з курчатами на подвір'ї гуляла, діток своїх забавляла.

— Мамо, он яєчко по стежинці котиться, — сказало найменше курчатко. — Ану ж, яке воно на колір?

— Біле, як сніг, — сказала квочка.

— А сніг який? — спитав півник, бо курчаток узимку ще не було, і снігу вони не бачили.

— Такий білий, як оте яєчко, що котиться, — відповіла квочка. — Однак скоро Великдень. То ж пофарбуймо яєчко, щоб воно було барвисте, як весна.

Закотили курчатка яєчко до своєї хати й ну його фарбувати. Припустив теплий дощик, потім стала веселочка в небі.

Курчатка у веселочки фарб позичали, на білому яєчку весну малювали. Малювали лапками та писали пір'ячком — і покотилася писанка зеленим подвір'ячком.

Курчатка її доганяли, на крилечках піднімали й дівчинці Наталочці, яка їх зеренцями годувала, водицею напувала, на свято Великдень подарували.

І зацвіли вишні, черешні. Став гарний, як писанка, садочок увесь.

І проказала Наталочка:

— Христос Воскрес!

219. 1. Про що йдеться в казочці? Чому курчатка не знали, який сніг? Як курчатка розфарбовували яєчко? Кому подарували писаночку?

Андрій М'ястківський

2. Які слова казочки показують ставлення автора до дійових осіб, описаних подій?

220. 1. Доведіть одне одному, що «Казочка про писанку» є текстом. За потреби скористайтеся зразком на с. 95–96.
2. Визначте, у якому чи в яких реченнях ідеться про найголовніше, про що хотів розповісти автор.
3. Доведіть, що заголовок висловлює основну думку тексту.

Текст має свою тему та основну думку. Те, про кого або про що розповідається, є **темою** тексту.

Основна думка тексту — це те головне, про що автор хоче сказати читачеві.

221. 1. Випиши речення, у яких висловлено основну думку.
2. Установи відповідність між словами та порівняннями. Запиши словосполучення. Познач будову виділених слів.

Яечко біле, ► ◀ як писанка.

Писанка барвиста, ► ◀ як сніг.

Садочок гарний, ► ◀ як весна.

3. Доповни і запиши речення. Підкресли в них головні та другорядні члени речення. Установи зв'язок слів за допомогою питань в одному реченні (на вибір).

Курчатка (що зробили?) ... (що?) ... у веселочки . Вони (що робили?) ... (чим?) ... . Покотилася (що?) ... по зеленому (чому?) ... . Курчатка (що зробили?) ... писаночку (кому?) ... .

222. 1. Прочитай. Чи можна ці речення назвати текстом?

Свято Великодня несе радість і добро. Прибираємо, розписуємо писанки, печемо паску. Біля храму завжди зустрічаємо друзів та знайомих. Потім освячуємо ці дари. У нашій сім'ї ретельно готуються до свята. Великдень — величне свято.

2. Запиши речення в такій послідовності, щоб утворився текст. Добери до нього заголовок.

223. ЯК ВЕСНА ЛІТО ЗУСТРІЧАЛА

Весна, господарюючи на землі, добре працювала.

Молода господиня і лід на водоймах розтопила, і матінку-землю дощами напоїла, щоб трава зазеленіла.

Прикрасила дерева і кущі листочками, одягла на них квіткові віночки...

Ну зовсім до приходу брата Літа підготувалась.

А, щоб він поспішив, ще й Грім з Блискавкою за послів додому відправила.

Почав наймолодший брат збиратися в дорогу — одягнув на русяве волосся солом'яного бриля, перекинув через плече легеньку торбину і вирушив у дорогу.

Де-не-де по дорозі Літечку чулися маївки, то там, то тут діти збирали в полі квіти, щоб прикрасити рідну домівку. Всюди Літу зустрічались щасливі люди, веселі звірятка у лісі, над полями літали різнобарвні метелики і працюючі бджілки.

Весна вийшла назустріч братові.

Ні, **вона** не збиралась так швидко покинути землю, просто хотіла показати Літу красу, що була довкола.

Вони разом пройшлися полями, де густо зеленіли зернові та овочі, прогулялись лісами, оглядаючи ягідники та грибні місця, заглядаючи до садів, де, мов наречені, стояли завітчані дерева.

— Добра робота, **сестронько**. Тепер і мені пора вже працювати.

Весна посміхнулась і поволі пішла геть. Її господарювання на землі закінчилося.

Марія Солтис-Смирнова

224. 1. Як господарювала весна? Як Літо збиралося в дорогу? Чому Весна не поспішала покидати землю? Як брат оцінив роботу Весни?

2. Яка основна думка твору?

225. 1. Пригадайте, з яких частин складається текст. Про що йдеться в зачині тексту «Як Весна Літо зустрічала»? Як розгортаються події в основній частині? Про що ви дізналися із закінчення?

Пригадай!

Текст складається із **зачину, основної частини і кінцівки**. Кожна частина тексту пишеться з абзацу.

2. Установіть відповідність між назвами частин тексту та їх значеннями.

Зачин — ►	◀ розкриває думку, намічену в зачині.
Основна частина — ►	◀ підбиває підсумки, узагальнює.
Кінцівка — ►	◀ повідомляє, про кого або про що йтиметься в тексті.

3. Обговоріть, чому зазвичай основна частина тексту завжди значно більша, ніж зачин чи кінцівка.

4. Проведіть дослідження «Як поєднують частини тексту».

Крок 1. Випишіть з тексту «Як Весна Літо зустрічала» виділені слова. Кого вони називають?

Крок 2. Випишіть підкреслені слова. Кого вони називають?

Крок 3. Виписані слова допомагають пов'язувати лише речення чи й частини тексту?

Крок 4. Зробіть висновок. Звірте свої висновки з правилом.

Частини тексту розміщені в логічній послідовності. Вони пов'язані за допомогою слів *він/вона, його/її, там, потім, згодом* тощо.

226. 1. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Випиши з тексту «Як Весна Літо зустрічала» зачин.
- ✓ Випиши з тексту «Як Весна Літо зустрічала» кінцівку.

2. Прочитай. Чи можуть подані вислови бути заголовками текстів? Розподіли вислови на дві групи: 1) заголовки текстів; 2) основні думки текстів.

«Весна», «Навесні у природі відбуваються зміни», «Мій домашній улюбленець», «Я дуже люблю свого котика!», «У бібліотеці можна знайти безліч цікавих книг та журналів», «Екскурсія в бібліотеку», «До батьків потрібно ставитися з повагою», «Моя родина».

3. Прочитай уривки текстів. Визнач, які це частини (зачин, основна частина чи кінцівка).

1. Навесні діти садили дерева. Дружним гуртом прийшли на сільський пустир і взялися до роботи. *(Михайло Слабошпицький)*

2. Лишень як дісталися галявини, до нас знову долинуло знайоме: стук-стук, стук-стук... Ми вже знали — до лісової кузні щойно повернувся коваль. *(Василь Скуратівський)*

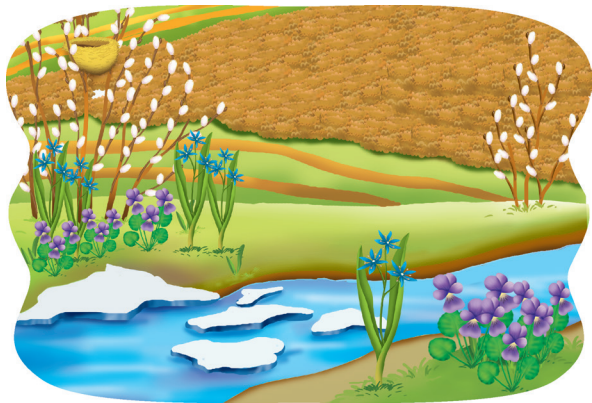
3. Біля човна щось довге й зелене зблиснуло, аж вода завирувала.

— Ой, чи не крокодил! — злякалася Тетянка.

Тато голосно засміявся, аж луна покотилася:

— Це щука ганяє. *(Василь Чухліб)*

4. А на землі синьоокі проліски, перші фіалки соромливо піднімають голівки і сила-силенна вже справжніх веселих квітів. Недаром же цей місяць зветься — квітень. *(Олександр Копиленко)*

5. Дівчинка ворухнула патичком в..ликий покручений кл..новий л..сток, як з н..ого (з,с)летів ч..рвоний метелик.
— Татусю! — зойкнула (З,з)оряна. — Метелик! Метелик! Дивися, який гарний!

Метелик (ви)танц..овував у сонячному повітрі лише йому відомий в..сняний танок, то підіймаючись у синяву неба, то опускаючись ледь не до самісін..ких снігових (па)горбів.

— Татусю, а де тут взявся метелик? — запитала дівчинка. — Були ж кучугури снігу.

— У листі під снігом зимував, — пояснив батько. — Це кропив'янка. Бачиш, на крильцях є подовгасті білі і чорні плями, але переважає червоний колір. (Микола Магера)

4. Спиши три абзаци з уривка оповідання Миколи Магери, розкриваючи дужки та вставляючи пропущені букви.

227. 1. Прочитай і порівняй два тексти. Визнач тему й основну думку кожного тексту.

1. Настала весна. На вулиці потепліло. Повітря прозоре, наче кришталеве. **Весело цвірінькають горобчики.** Всі раді весні!

2. Прийшла весна. На вулиці сонячно. **Діти вже поскидали теплий одяг.** Дружно розважаються на майданчику. Усі раді весні!

Галина Сапун

2. Спиши один з текстів. Добери до нього заголовок. Установи зв'язок слів у виділеному реченні.

228. Прочитай і порівняй тексти. Визнач тему й основну думку кожного тексту.

***

Існує багато способів виготовлення писанок. Про писанки збереглося чимало легенд. Одна з них розповідає, що доля світу залежить від того, скільки писанок кожно-

го року пишеться. Доки пишуть писанки, світ буде існувати.

***

У нашій сім'ї завжди особливо готуються до Великодня. Дорослі готують святкові страви, прибирають оселю. А я беруся за виготовлення писанок.

Для цього готую розчини фарб, писачок, віск. Кожне яйце протираю оцтом. Потім наношу візерунки простим олівцем. Мені найбільше подобаються геометричні візерунки. Писачком, умоченим у віск, наводжу лінії, які мають бути білими. Занурюю яйце в найсвітлішу фарбу на кілька хвилин. Після цього витираю його паперовою серветкою і наводжу наступні фігури, знову занурюю у фарбу...

Робота потребує витримки, охайності, часу. А найважливіше — писати з гарним настроєм, світлими думками. І хоч моя писанка ще не дуже досконала, проте вона є частинкою моєї душі.

Галина Сапун

***

Нещодавно мені довелося побувати на майстер-класі з писанкарства.

Звичайно, я знаю, що писанкарство — це вид народного мистецтва. Я побачила, як народжується краса в руках майстрині. Це дуже кропітка робота.

Уміння розписувати писанки — це вміння дарувати радість, святковий настрій своїм рідним.

Галина Сапун

З вільних інтернет-джерел

229. Про що ти дізнався/дізналася з текстів? Чим схожі тексти? Чим відрізняються? Добери заголовок до кожного тексту.

230. 1. Спишіть один з текстів. Доберіть до нього заголовок. Чи однакові теми всіх текстів? Пригадайте, які є види текстів. Визначте, який з текстів є розповіддю, описом. Яким є третій текст?

Пригадай!

У **тексті-рзповіді** про когось або про щось розповідається. До нього можна поставити питання *що відбулося?*

У **тексті-описі** щось або хтось описується. До нього можна поставити питання *який? яка? яке? які?*

2. Проведіть дослідження «Текст-міркування».

Крок 1. Визначте кількість абзаців у третьому тексті.

Крок 2. Про що йдеться в першому абзаці?

Крок 3. Що доводиться у другому абзаці?

Крок 4. Який висновок робить автор у третьому абзаці?

В українській мові є **тексти-міркування** (роздуми). У тексті-міркуванні є пояснення певних тверджень. До тексту-міркування можна поставити питання *чому? для чого?* У текстах-міркуваннях є **твёрдження, доказ та висновок**.

У доведенні використовують слова *по-перше (по-друге...), на мою думку, звичайно, я вважаю (я підтримую/не підтримую)* тощо. У висновку використовують слова *таким чином, безумовно, отже*.

3. Установіть відповідність між назвами частин тексту-міркування та їх значеннями.

Твердження — ► ◀ оцінка, враження.

Доказ — ► ◀ думка, яку потрібно довести.

Висновок — ► ◀ доведення.

4. Обговоріть, чи можуть бути в одному тексті опис, розповідь, міркування.

231. 1. Спиши текст-міркування (с. 102–103). Підкресли спільнокореневі слова.

2. Учням дали завдання написати текст-опис. Визнач, текст якого виду написала Каріна.

У дворі ми розбили клумбу. Максим і Павлик перекопали її. Артем і Софійка принесли бульби та насіння різних квітів. По центру посадили півонії та гладіолуси. Біля бордюрів — нарциси та іриси. Я посіяла чорнобривці та айстри.

3. Спиши Карінин текст, доповнивши його описом однієї зі згаданих квіток. Підкресли орфограми.

4. Виконай завдання на вибір.

✓ Випиши із записаного тексту назви квітів у алфавітному порядку.

✓ Випиши із записаного тексту імена дітей у алфавітному порядку.

5. Склади і запиши міркування за поданим твердженням і висновком.

Твердження: Я записав/записала слова в алфавітному порядку.

Доказ: По-перше, я ...

Висновок: Таким чином, усі слова записані правильно.

232. 1. Прочитай.

1. У невмілого руки не болять. 2. Очам страшно, та руки зроблять. 3. Робота сама за себе скаже. 4. Без охоти нема роботи.

2. Запиши, як ти розумієш одне з прислів'їв (на вибір). Пояснюючи, уживай слова *на мою думку, я переконаний/переконана, отже*.

3. Визнач, який тип тексту ти записав/записала.

233. Прочитай текст. Визнач його тему.

Якось у неділю я поверталася з бібліотеки. Проходила алейкою. Раптом між гіллям берізок щось промайнуло. Придивилася — метелик! Цієї весни я ще не бачила метеликів. Комашка швидко змахувала крильцями, кружляла між віттям.

Своїм таночком барвистий метелик повідомив мені, що вже справжня весна!

Галина Сапун

234. Визнач у тексті зачин, основну частину, кінцівку. Чи можна цей текст назвати міркуванням? Чим цей текст відрізняється від міркування?

Текст, у якому автор висловлює думки та враження про якусь подію, вчинок чи явище, виражає власні почуття — це **текст-есе**.

Текст-есе має таку будову: **зачин** (вступ), який пояснює тему есе, **основну частину**, у якій викладені факти, власні думки, **вісновок** (не обов'язковий).

235. Обговоріть, яка відмінність між міркуванням та есе. Доповніть діалог.

- *Текст-міркування починається з твердження.*
- *А в есе твердження ... .*
- *У міркуванні є доведення.*
- *А в есе ... . У ньому лише висловлюються ... .*
- *У кінці міркування є ... .*
- *У кінці есе не обов'язковий ... .*

236. 1. Розмісти абзаци в такій послідовності, щоб утворився текст. Запиши.

Знання й уміння передаються від покоління до покоління. Бабуся передавала свої вміння моїй мамі. Мама — мені. Як не дивно, але й я можу передавати свої знання бабусі. Вона вже непогано вміє користуватися комп'ютером. А використовувати смартфон ще не дуже вміє.

Отже, людина справді вчиться все життя.

У народі кажуть: «Вік живи — вік учись». Я вважаю, що вчитися потрібно протягом усього життя.

2. Доведи, що записаний текст — есе.

3. Склади есе за поданим початком (на вибір).

- ✓ У народі кажуть: «Книга вчить, як на світі жить». Я люблю читати. Але деколи...

- ✓ Іринка любить уроки математики. А Наталочці вони не дуже подобаються...
- ✓ Природа має велике значення для кожної людини.

237. Прочитай. Спиши текст, розкриваючи дужки та вставляючи орфограми. Добери до нього заголовок.

Ми вирішили всією сім..єю
(по)їхати (в)ліс.

У лісі було дуже цікаво. Я
вперше побачив, як ростуть
(про)ліски. Їх було безліч на
в..ликій лісовій галявині. По-
бачив, як хв..лястою стрічкою
в..ється між д..ревами струмок.
Чув стукіт дятла.

Повернулися додому втомле-
ні, але дуже задоволені.

Галина Сапун

ВОНИ ПРОСЛАВИЛИ НАШ КРАЙ

238. Зіскануйте QR-код та перегляньте відеофільм «Гордість України. Катерина Білокур».

239. Про кого ти дізнався/дізналася з відеофільму? Що зображувала художниця на своїх картинах? Де демонструвалися картини Катерини Білокур?

240. Прочитай текст. Порівняй побачене у відеофільмі та прочитане в тексті.

ЇЇ КАРТИНАМИ ЗАХОПЛЮЄТЬСЯ СВІТ

Художниця протягом всього життя виборювала право малювати.

До школи Катерина Білокур не ходила. Читати й писати вчилася самотужки. У дитинстві збирала з печі вуглики й розмальовувала стіни. А ще потайки забирала олівці брата і прикрашала квітами зошити. Уже підліт-

ком, замість того, щоб займатися хатньою роботою, тікала в поля і малювала на звичайному полотні.

Про свої перші кроки в мистецтві художниця згадувала:

«Украла у матері кусочок білого полотна та взяла вуглину... Намалюю з одного боку полотна що-небудь, надивлюсь-намилуюсь, переверну на другий бік — і там те саме. А тоді виперу той кусочок полотна — і знов малюю... А одного разу... намалювала не краєвид, а якихось видуманих птиць... Мені було радісно на душі від того, що я таке зуміла видумати! І дивилась на той малюнок, і сміялась, як божевільна... От мене на цьому вчинку і піймали батько та мати. Малюнок мій зірвали і кинули в піч... «Що ти, скажена, робиш? Та, не дай Бог, чужі люди тебе побачать на такому вчинку? То тебе ж тоді ніякий біс і сватати не буде!..» Але куди я не йду, що я не роблю, а те, що я надумала малювати, — слідом за мною...»

Місцевий мешканець Микита Тонконіг, який мав водяний млин, тримав у селі народний театр. Він попросив Катерину Білокур зробити декорації. Катерина також грала на сцені його театру Наталку Полтавку, Наймичку. Пізніше цим театром зайнялося подружжя вчителів — Іван та Ніна Калити. Художник-аматор* дав талановитій дівчині перші знання: як ґрунтувати полотно, створювати фарби. Пензлики Катерина робила з вишневих гілочок, до яких прив'язувала котячий пух або куряче пір'я. Саме такими пензликами можна було досягати якнайтонших ліній. За фарби їй слугували настої буряка, бузини, калини. Усе сама, ніхто не вчив.

Батько порадив доньці навчатися в місцевого іконописця.

Катерина Білокур переживала всі труднощі з гідністю. Навряд чи вона могла мріяти про те, що такий всесвітньо відомий художник, як Пабло Пікассо, назве її генієм. Він побачив її картини на Міжнародній виставці в Парижі.

Митець був вражений талантом української художниці: «Якби ми мали художницю такого рівня майстерності, то змусили б заговорити про неї цілий світ!»

З вільних інтернет-джерел

*Ама́тор — той, хто залюбки займається якоюсь справою (живопис, фотографія, кулінарія тощо), не маючи спеціальної освіти.

241. 1. Які факти свідчать, що малювання було найважливішим заняттям для Катерини? Як батьки ставилися до доньчиного таланту? Хто дав дівчинці перші знання про живопис? Як відгукувався про творчість української художниці-самоучки Пабло Пікассо?

2. Визнач, який текст (художній чи науковий) ти прочитав/прочитала.

Вірші, казки, оповідання — це художні тексти.
Художні тексти впливають на почуття, емоції читача.

242. 1. Розгляньте репродукцію картини Катерини Білокур «Натюрморт з колосками і глечиком». Розкажіть про картину за планом.

1. Яке тло картини?
2. Що зображено праворуч?
3. Які квіти переплелися з трояндами та колосками?
4. Що зображено ліворуч?
5. Які кольори переважають?
6. Які почуття у вас після розгляду картини?

*Катерина Білокур
«Натюрморт з колосками
і глечиком»*

2. Обговоріть, яких ще українських художників ви знаєте, чії картини (або репродукції) ви бачили, чим вони вам запам'яталися.

243. 1. Запиши свій текст про картину Катерини Білокур. Визнач, який це текст (художній чи науковий; розповідь, опис чи міркування).

2. Спиши. Підкресли головні члени речення. Установи зв'язок слів одного речення (на вибір) за допомогою питань.

Катерина розмалювала стіну вуглинкою. Дівчинка робила пензлики з вишневих гілочок. Картини художниці утворюють гармонію фарб.

гармонія

3. Виконай завдання на вибір.

✓ Дізнайся, які значення має слово *гармонія*.

✓ Добери і запиши спільнокореневі слова до слова *гармонія*. За потреби скористайся орфографічним словником.

4. Склади і запиши речення зі словом *гармонія*.

244. Прочитай. Добери заголовок. Спиши, уставляючи пропущені букви та розкриваючи дужки. Доповни текст кінцівкою. Визнач, який це текст.

У з...леному гаю ж...ве дят...л. Тіл...ки сонечко (в)стане (над)з...млею, привітає її своїм промі(н,нн)ям, він починає працювати.

Пил...но оглядає всі д...рева, жодного шкідника (не)залишить на хворій гілці. На вес... гай стукає дят...л своїм міцним дз...обом.

Ось тому...

За Василем Мельником

245.

ІГОР СІКОРСЬКИЙ

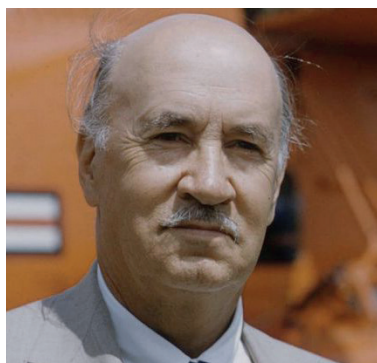
Ігор Іванович Сікорський народився в Києві. Перше світове визнання майбутній геній здобув у 24 роки. Його літак «Ілля Муромець» став рекордсменом у вантажопід-

йомності. Згодом авіаконструктор подався у Сполучені Штати Америки, де відкрив власну компанію — Sicorski Air Engineering.

Ігор Сікорський за своє життя розробив 17 базових моделей літаків і 18 гвинтокрилів. На гелікоптерах та літаках Sikorsky літають королева Великобританії Єлизавета II та ось уже 40 років — усі президенти США.

Його гелікоптери використовували Збройні сили США. І саме «пташки» українського інженера першими в історії перелетіли Атлантику і Тихий океан. Так його літаки та гелікоптери з'єднали континенти і дозволили долати величезні відстані за лічені години.

З вільних інтернет-джерел

- 246.** 1. Про кого ти дізнався/дізналася з тексту? Чим Ігор Сікорський прославився на весь світ?
2. Визнач, який текст (художній чи науково-популярний) ти прочитав/прочитала.

Тексти, у яких подається точне коротке повідомлення про предмети чи явища, називають **науковими**. У наукових текстах наводять лише факти, наукову інформацію. Статті, правила, анотації — це наукові тексти.

Тексти, у яких ідеться про досягнення в різних галузях науки на зрозумілому для читача рівні, — це **науково-популярні** тексти. Такі тексти є в енциклопедіях, довідниках, підручниках.

- 247.** 1. Обговоріть, художніми чи науково-популярними є тексти в «Хрестоматії для читання», підручнику «Я досліджую світ».
2. «Попрацюйте» журналістом і конструктором літаків. Журналістові потрібно записати інтерв'ю з відомим конструктором. Запам'ятайте, що журналісти та репортери дуже обмежені в часі. На інтерв'ю відводиться ли-

ше 5 хвилин. Якщо добре постараетесь, то переконаєтеся, як багато можна сказати протягом такого короткого часу. Щоб підготуватися до інтерв'ю, журналістові варто працювати за алгоритмом:

1. Ознайомитися з необхідною інформацією.
2. Спланувати і записати запитання.
3. Скомпонувати інтерв'ю так, щоб воно було цікавим читачам газети чи глядачам телебачення.

248. 1. Запитання і відповіді стисло запишіть на бланк.

Запитання для інтерв'ю з _____
1. Запитання: _____
Відповідь: _____
2. Запитання: _____
Відповідь: _____
3. Запитання: _____
Відповідь: _____

2. Прочитай і спиши прислів'я народів світу. Поясни (усно) одне з них.

Мети досягає той, хто не знає втоми. (*Іспанське прислів'я*)
Одне діло — прагнення, інше — досягнення. (*Італійське прислів'я*)

249. Прочитай частини тексту. Розташуй їх так, щоб утворився текст. Запиши його, дібравши заголовок.

А Клава сама почала долонею бити м'яч об землю. Постояли, постояли дівчатка та й почали розходитись.

Кличе дівчаток, пропонує м'ячем гратись.

— Сама тепер грайся! — кажуть дівчатка.

Раптом м'яч вислизнув з Клавиних рук і пострибав під паркан у кущі. Кинулась Клава за ним — не наздогнала. Нахилилась до куща, а там кропива! Усю руку Клаві нажала. Не може Клава м'яча дістати.

Вийшла Клава у двір з новеньким м'ячем. Одразу до неї дівчатка підбігли, просять разом погратися.

За Олегом Буценом

250. Зіскануйте QR-код та послухайте пісню «Я піду в далекі гори».

251. Який настрій у тебе після слухання пісні? Чи доводилося тобі раніше чути спів Квітки Цісик?

252.

КВІТКА ЧИ КЕЙСІ?

Квітка Цісик — відома в усьому світі американська співачка, виконавиця українських народних і популярних пісень.

Повне ім'я співачки — Квітослава. Рідні та близькі її називали Квіткою. А популярність у США вона здобула під артистичним псевдо Кейсі — поєднання перших літер імені та прізвища — Kvitka Cisuk.

Квітка Цісик народилася в сім'ї емігрантів* із Західної України. Її батько Володимир був скрипалем, музичну освіту здобув у Львові. Саме він з п'ятирічного віку вчив Квітку гри на скрипці. Проте з дитинства Квітка більше любила співати. Тому почала навчатися вокалу.

Працювати Квітка почала ще під час навчання в консерваторії, оскільки потрібно було оплачувати навчання і допомагати родині. Саме тоді Квітка обрала для себе псевдонім «Кейсі» і спробувала себе в шоу-бізнесі. Кейсі дуже швидко зарекомендувала себе як талановита вокалістка. Її почали часто запрошувати до співпраці відомі зірки. Пісня «Ти осяюєш моє життя», яку Квітка виконала для однойменного фільму, здобула 1978 року «Оскар» і «Золотий глобус» у категорії «Найкраща пісня до фільму».

У душі Квітка завжди залишалася українкою і тужила за своєю етнічною Батьківщиною. Вона відчувала, що повинна була зробити щось для неї. У 1980-х роках Кейсі видала 2 україномовні альбоми — «Пісні України» та «Два кольори».

З вільних інтернет-джерел

*Емігранти — люди, які виїхали на довготривале чи постійне проживання в іншу країну.

253. Що цікавого про Квітку Цісик ти дізнався/дізналася з тексту? Про що ще хочеш дізнатися? Де можна знайти інформацію?

254. 1. Проведіть дослідження. Заповніть таблицю на аркуші паперу.

1	Хто написав всесвітньо відому колядку «Щедрик»?	
2	Хто з представників України перемагав на конкурсах Євробачення?	
3	Кого з українок називають найвидатнішою співачкою світу?	
4	Які напрямки в сучасній українській музиці зараз активно розвиваються? Хто є їх представниками?	

2. Дослідіть будову оголошення.

Крок 1. Прочитайте текст оголошення.

Крок 2. Зверніть увагу, про що йдеться в основній частині.

ОГОЛОШЕННЯ

25 квітня 2010 року в дитячій бібліотеці
відбудеться зустріч
з письменниками нашого міста.
Запрошуємо учнів 3–4 класів.

Початок о 15 годині. Колектив бібліотеки

Крок 3. Де вказано час проведення зустрічі?

Крок 4. Що зазначено в останньому рядку праворуч?

255. 1. Склади і запиши оголошення про виступ дитячого музичного гурту в актовій залі школи.

2. Виконай завдання на вибір.

✓ Добери і запиши прикметники до слова *колектив*.

Зразок: колектив (який?) дитячий...

✓ Добери і запиши дієслова до слова *колектив*.

Зразок: колектив (що робить?) виконує...

3. Склади і запиши речення зі словом *колектив*. Підкресли головні та другорядні члени речення. Установи зв'язок слів у реченні.

256. Склади і запиши оголошення про виставу в театрі ляльок.

257. БІАТЛОН — ЦЕ ТЕ, ЩО ДУЖЕ ЛЮБЛЮ

Тарас Радь — наймолодший паралімпієць* збірної України. Попри невеликий досвід у спорті, на Паралімпійських іграх у південнокорейському місті Пхьончхані 13 березня 2018 року він виборов четверту золоту медаль для України — у біатлоні (12,5 кілометрів сидячи). Молодий українець стріляв відмінно.

— Не маю ще такої відповідної сили, але позмагатись можу, — дуже скромно говорив про себе 18-річний Тарас Радь за два місяці до початку Паралімпійських ігор. Молодий спортсмен був налаштований на перемогу і дуже хотів на Паралімпіаді показати високий результат. А для цього були щоденні тренування і наполеглива праця.

— Я третій рік займаюся спортом. Дуже люблю біатлон. Коли приїхав на перший чемпіонат, то тренери побачили, що я можу показати результат. Так помаленьку поїхало. Є вже кілька нагород і навіть «золото». Біатлон — це те, що я дуже і дуже люблю. Але ось лижні гонки мені ще не вдаються так, як треба, — каже спортсмен.

Тарас Радь показав блискучі результати на Кубку світу-2018 із лижних перегонів та біатлону в місті Оберрід (Німеччина). Він став найрезультативнішим спортсменом — виборов золоту, срібну та бронзову медалі. Відтак ще раз довів собі і таким людям, як він, з особливими потребами, що у житті можна досягнути успіху, якщо працюєш і поставив собі мету.

У Тараса відсутня нога від коліна.

— Я косив біля хати і порізав косою ногу, м'яз. Довелось ампутувати частину ноги. Мені зробили протез.

Протез не заважає Тарасові ані грати у футбол, ані кататися на велосипеді чи пограти з друзями у волейбол.

За роки, відколи Тарас Радь у великому спорті, змінилось і його власне життя. Він став активнішим і більше спілкується з різними людьми.

Найбільшою мрією для Тараса Радя була паралімпійська медаль. Він дуже розраховував на біатлон. І його мрія здійснилася. Золота паралімпійська медаль — його.

Галина Терещук

*Паралімпієць — спортсмен з інвалідністю, який бере участь у Паралімпійських іграх.

258. Чим вразила тебе стаття? Чому Тарас Радь зумів стати чемпіоном Паралімпійських ігор? Які спортивні досягнення є в Тараса? Які особливі перешкоди довелося перебороти Тарасові на шляху до чемпіонства? Поміркуй, що допомогло хлопцеві здійснити мрію.

259. 1. Проведіть дослідження. Заповніть таблицю на аркуші паперу.

Відомі українські спортсмени		
1	Бокс	
2	Футбол	
3	Спортивна гімнастика	
4	Біатлон	
5	Плавання	

2. Дослідіть будову запрошення.

Крок 1. Прочитай текст запрошення.

ЗАПРОШЕННЯ

Шановні Петре Йосиповичу та Олено Мар'янівню!

Запрошуємо вас на зустріч із переможцями
змагань з легкої атлетики.

Зустріч відбудеться у приміщенні актової зали
12 травня 2020 року о 12 годині.

Учитель фізичного виховання

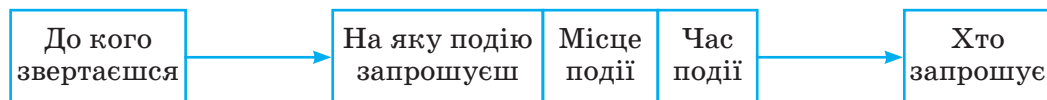
Крок 2. Зверни увагу, що пишеться спочатку, у зачині.

Крок 3. Зверни увагу, про що згадується в основній частині.

Крок 4. Прочитай кінцівку тексту.

Крок 5. Зроби висновок. Звір його з таблицею.

Запрошення

260. Склади і запиши запрошення своїм рідним на шкільне свято.

261. 1. Розгляньте афішу. Обговоріть, чим схожі і чим відрізняються оголошення й афіша.

ЗАПРОШУЄМО ДІТЕЙ

від 5 до 10 років

14 травня

15:00

НА ВАС ЧЕКАЮТЬ:

- яскраві ведучі
- конкурси та забави
- цікаві естафети

розважальний
центр
МАДАГАСКАР

На
переможців
очікують **ПРИЗИ!**

2. Оформіть афішу про фестиваль «Майбутні олімпійці» у вашому навчальному закладі.

262. 1. Склади і запиши запрошення на фестиваль «Майбутні олімпійці» у вашому навчальному закладі.

афіша

2. Виконай завдання на вибір.

✓ Добери і запиши прикметники до слова *афіша*.

Зразок: афіша (яка?) барвиста...

✓ Утвори і запиши спільнокореневі слова від слова *афіша*. За потреби скористайся орфографічним словником.

3. Склади і запиши речення зі словом *афіша*. Підкресли головні та другорядні члени речення. Установи зв'язок слів у реченні за допомогою питань.

263. Склади і запиши запрошення на свій день народження.

264. 1. Розгляньте українські грошові банкноти. Хто зображений на них? Обговоріть, чому портрети саме цих українців розташовані на купюрах.

2. Установіть відповідність між назвами банкнот та іменами зображених на них українців.

Одна гривня ►	◄ Леся Українка
Дві гривні ►	◄ Михайло Грушевський
П'ять гривень ►	◄ Володимир Великий
Десять гривень ►	◄ Григорій Сковорода
Двадцять гривень ►	◄ Ярослав Мудрий
П'ятдесят гривень ►	◄ Тарас Шевченко
Сто гривень ►	◄ Іван Франко
Двісті гривень ►	◄ Іван Мазепа
П'ятсот гривень ►	◄ Богдан Хмельницький

265. Прочитай короткі відомості про видатних українців.

ВОЛОДИМИР СВЯТОСЛАВИЧ (ВЕЛИКИЙ)

Князь Володимир (бл. 960–1015) прийняв християнство і зробив його державною релігією.

Володимир створив державну раду. До неї, крім бояр, також входили представники великих міст. Рада була інструментом законодавчої і виконавчої влади.

Володимир — перший глава Київської Русі, який почав карбувати власні монети: златники й срібники. На них, а також на будівлях державного значення князь велів ставити свій знак — тризуб, прообраз нинішнього герба України.

ЯРОСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ (МУДРИЙ)

За правління великого київського князя Ярослава Володимировича (бл. 978–1054) розширилася територія Давньоруської держави. Політична і військова міць Давньоруської держави була визнана в Європі. Дочки Ярослава були одружені з королями Франції, Угорщини, Норвегії, Данії, Англії.

Князь склав перший у Східній Європі письмовий збір законів — «Руська Правда».

Мудрим князя вважали в народі завдяки тому, що він підніс на світовий рівень культуру й освіту. При ньому виникли школи живопису, кам'яного будівництва і літописання, відкривалися навчальні заклади. При Софійському соборі в Києві була зібрана велика бібліотека.

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

Григорій Сковорода (1722–1794) першим переклав твори давньогрецьких філософів для української культури. Він створив на їх основі свою систему поглядів і став одним з найбільш яскравих українських філософів.

Філософ уважав, що кожна людина повинна знайти своє призначення в житті і займатися тим, до чого має найбільшу схильність. Тоді вона зможе бути в гармонії із собою і світом.

За матеріалами сайту «nv.ua»

266. Про кого тобі хотілося б знайти більше інформації?

267. 1. Обговоріть, які тексти ви прочитали: художні чи науково-популярні.

2. Створіть фотоколаж «Видатні українці, зображені на грошових банкнотах».

268. 1. Дізнайся значення слів *банкнота*, *банкір*. Скористайся «Тлумачним словником».

банкнота

банкір

2. Виконай завдання на вибір.

✓ Склади і запиши речення зі словом *банкір*. Підкресли головні та другорядні члени речення.

✓ Утвори і запиши спільнокореневі слова від слова *банкір*. За потреби скористайся орфографічним словником.

269. Запиши відповіді на запитання. Підкресли власні іменники.

1. Хто зображений на двогривневій банкноті?

2. Кого запорізькі козаки обрали собі гетьманом?

3. Хто започаткував ставити знак тризуб на монетах та державних будівлях?

і

270. 1. Гра «Дешифрувальник».

	а	б	в	г	ґ	д
1	б	н	т	ю	і	г
2	а	о	п	ф	и	в
3	к	у	р	с	ш	л

Код 1. 1а, 2а, 1б, 3а, 1б, 2б, 1в, 2а.

Код 2. 3а, 3б, 2в, 1г, 3в, 2а.

Код 3. 2г, 1г, 1б, 2а, 1б, 3г, 2г.

Код 4. 1д, 3в, 2б, 3г, 1г.

Код 5. 2д, 2а, 3д, 1г, 1в, 2а.

2. Обговоріть, чи можна назвати синонімами розшифровані слова.

3. Прочитайте прислів'я. Поясніть одне з них (на вибір).

Грошей не сій, бо вони не зійдуть. Гроші рахувати треба розум мати. Грошей — аж кишень не сходиться.

4. Пригадайте вивчене про текст. Складіть кластер на аркуші паперу.

- 271.** 1. Прочитай тексти й визнач, який з них художній, а який — науковий. Спиши художній текст. Допиши відповідь на запитання.

1. Валютою, зазвичай, є монети та банкноти певної держави. Національна валюта України — гривня. Була введена в обіг у вересні 1996 року. Сота частина гривні — копійка.

2. Яюсь ми з друзями сперечалися, чи важливі гроші в нашому житті. Лесик стверджував, що, коли маєш гроші, можеш купити все, що забажаєш. З ним не погодилася Люба. Вона впевнена, що друзів, усмішок, вражень не купиш у жодній крамниці. А як гадаєш ти?

2. Допиши речення, вибравши потрібне з дужок.

Головне, що автор хоче сказати в тексті, називається ... (темою тексту, основною думкою тексту).

Текст, у якому є твердження, доведення, висновок, називається ... (розповіддю, описом, міркуванням).

Текст, головна мета якого дати точну інформацію, називається ... (науковим, художнім).

- 272.** Прочитай групи речень. Спиши текст, розкриваючи дужки та вставляючи пропущені букви. Добери до нього заголовок.

1. Нав..сні (при)летіли пташки. (На)вікні стоїть ваза з в..рбовими гілочками. Д..рева покрилися ніжною зе-ле(н,нн)ю. Діти садят.. д..рева. Дзвіночки конвалій спо-віщають.., що настала справжня в..сна.

2. У травні щодня відбувают..ся зміни (у)природі. Д..рева пишают..ся квітковим убра(н,нн)ям. Над ними гудут.. невтомні бджілки. Поміж гі(л,лл)ям видніют..ся пташині оселі. Довкі(л,лл)я (на)повнюється в..селим щебетом.

273. Прочитай і відгадай загадку.

Можу я розповідати,
розважати і навчати,
ще й пораду слухну дати
тим, хто вміє прочитати.

Леся Вознюк

274. Зіскануйте QR-код та перегляньте відеофільм.

275. Що цікавого ви дізналися з відеофільму? Що вам було відомо раніше? Що було новим? Хто працює над створенням книги? Ким хотіли б бути ви у процесі створення книги?

276. Установи відповідність між назвами професій та процесами створення книги. Запиши речення у правильній послідовності.

Художниця	▶	◀	створює обкладинку.
Друкар	▶	◀	стежить, щоб у книзі не було помилок.
Авторка	▶	◀	ілюструє книгу.
Дизайнер	▶	◀	пише рукопис.
Редакторка	▶	◀	друкує.

277. Створіть книжечку «Вони прославили наш край». Розподіліть обов'язки: авторський колектив (добиратиме матеріал), редактори (перевірять, чи грамотно написано тексти), художники та дизайнери (доберуть ілюстрації чи фото, попрацюють над обкладинкою), друкарі (надрукують текст та скріплять аркуші).

278. Розроби рекламний буклет для книжечки, створеної вашою групою.

ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО ЛІТО, ТИ ПРЕКРАСНЕ ВСІМ!

279. ЩЕДРЕ ЛІТО

Літня спека, грози, грім,
літо, ти прекрасне всім!
Скільки в тебе є скарбів:
в лісі — ягід та грибів;
у садках — смачна малина,
агрус, яблука, ожина.
Фрукти й зелень соковита —
це смачні дарунки літа.
Ген тече срібляста річка...
Ой і тепла ж в ній водичка!
Можна влітку засмагати,
можна плавати й пірнати.

Тетяна Корольова

280. 1. Який настрій вірша? Чому авторка називає літо щедрим? Які дари приготувало літо в лісі, у саду? Чим літо приваблює авторку? Якими ще справами можна займатися влітку?

2. Визнач, як потрібно читати вірш (інтонація, тон, темп, важливі слова).

281. 1. Виконай завдання на вибір.

✓ Випиши з вірша слова, у яких звуків менше, ніж букв. Побудуй звукові моделі цих слів.

✓ Запиши, якими справами ти займатимешся влітку.

2. Знайди у вірші Тетяни Корольової «Щедре літо» слова, які мають таку звукову будову, запиши їх в алфавітному порядку:

3. Випиши з вірша виділені слова, поділи їх на склади для переносу різними способами.

4. Спиши підкреслене речення. Підкресли головні та другорядні члени речення. Установи зв'язок слів за допомогою питань.

- 282.** 1. Уважно прочитай речення. Знайди, які дерева в них «заховалися». Запиши їх за алфавітом.

Зразок. Іду берегом річки.

1. Іду берегом річки. 2. Упали папірці зі столу. 3. Мама бере за руку синопка. 4. Для Павлика штани купили. 5. Гра була цікавою. 6. Володя лина впіймав! 7. У Даринки буквар. 8. Пілосос на килимку.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Підкресли букви, які позначають голосні звуки.
- ✓ Підкресли букви, які позначають приголосні звуки.

3. Установи зв'язок слів у третьому реченні.

283. СУМУВАЛА КНИЖЕЧКА

У бібліотеці, угорі, високо
книжечка стояла сумно й садиноко.
Прибігали дітки чемні невеличкі,
не могли дістатись верхньої полицки.
Книжечка просила тихо і печально:
— Прочитайте, дітки, я така повчальна,
і така цікава, для усіх згоджуся...
Раптом опинилась у руках Катрусі.
Втішилася книжка і мале дівчатко,
що в бібліотеку завітала з татком.

Леся Вознюк

- 284.** Про що йдеться у вірші? Чому книжечка сумувала? Як книжечка потрапила до Катрусі? Як змінився настрої книжечки?

- 285.** 1. Розгляньте «хмару слів». Доповніть її своїми словами.

2. Складіть анотацію на книгу, яку радите прочитати однокласникам.

абонемент обкладинка
ЗАГОЛОВОК читальня
художниця словник розділ
абзац БІБЛІОТЕКА
бібліотекарка ілюстрація
шрифт АВТОРКА форзац
анотація книгарня

3. Заповніть відгуки про 2–3 прочитані книги на аркушах паперу.

Автор _____
 Назва книги _____
 Жанр: ☆ казка   ☆ оповідання   ☆ вірш   ☆ легенда
 Мої емоції: 😊   ❤️   😱   👍
 Мій відгук _____
 _____
 _____

286. Виконай завдання на вибір.

✓ Доповни речення. Запиши.

Підручники — це ..., за якими я ... . Енциклопедія — це ..., яка допомагає знайти відповіді на ... . На дозвіллі я читаю ... .

✓ Відшукай і запиши кілька прислів'їв про книги.

287.

ЛІТО

Ось і літо прийшло. Тепле, веселе. Дружно гудять бджоли, ніжно колишуться трави, колосяться на полях хліба.

Саме в цю пору ліс жив небаченим життям. Велика лісова галявина, яка ніби ще недавно була вкрита маленькою травичкою, квітувала. Яких тільки рослин на ній не було: ромашка, звіробій, полин, м'ята, дзвіночки, материнка, люцерна. Великий-великий килим нагадувала вона. Вухастик любив її. А ще більше любив літо за найдовші у році дні, за чарівні медові аромати, які постійно можна було відчувати у повітрі.

Цікавим було все. Навіть дощик, який зволожував землю. М'який, лагідний, він ніколи і нікого не ображав. І це розуміли навіть рибки, які жили у ставку.

А грибочки? Один за одним з'являлися вони; маленькі і великі, подібні на хатинки, під якими можна сховатися, відпочити.

Літо. Час ягід. Дозріває суничка, приваблює чорним кольором черемха. Смак її терпкий, але дуже смачний.

Пливуть і пливуть по небу хмарки. Кличуть у подорож, у країну, що називається просто, — літо.

Олег Погинайко

288. Як автор описує літо? Чим приваблює ліс улітку? Кого автор називає вухастиком? Які ознаки літа згадано в тексті?

289. Заповніть таблицю на аркуші паперу.

<i>Прочитавши твори у підручнику, я</i>			
знаю:	розумію і можу пояснити:	вмію:	запам'ятав/запам'ятала такі вислови:
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.
<i>Виконавши вправи в підручнику, я</i>			
знаю:	розумію і можу пояснити:	вмію:	запам'ятав/запам'ятала такі орфограми:
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.

ВІДПОВІДІ ДО ЗАГАДОК ТА ІНШИХ ЗАВДАНЬ

12–13. Береги. Бурульки. Горобці. Лисички. Опеньки. 15. «Дешифрувальник»: сало, молоко, асфальт, боротьба. 22. Котик. 38–39. Окуляри. Рукавичка. Сопілка. Їжак. Очі. Стіл. 40. Ребуси: столиця, родина, трибуна, вітрина, намисто, підвал, вісім, сім'я, година. 46. Синичка. Снігурі. 56. Зима. 90. Книга. 93. Весна. 120. «Дешифрувальник»: банкнота, купюра, фінанси, гроші, валюта. 122. Книга.

- C. 101. *Михайло Слабошпийський* (уривок тексту). URL: <http://web.archive.org/web/20191203081941/http://megaznaika.com.ua/kazka/jihnij-sad-slaboshpytskyj-myhajlo/>
- C. 101. *Василь Скурятський* (уривок тексту). URL: <http://web.archive.org/web/20190502043349/http://megaznaika.com.ua/kazka/dyatlova-kuznya-vasyl-skurativskij/>
- C. 101. *Василь Чухліб* (уривок тексту). URL: <http://web.archive.org/web/20191203082552/http://megaznaika.com.ua/kazka/povin-vasyl-chuhlib/>
- C. 101. *Олександр Копиленко* (уривок тексту). URL: <http://web.archive.org/web/20191203082854/http://megaznaika.com.ua/kazka/sady-tsvitut-oleksandr-kopylenko/>
- C. 101. *Микола Магера* (уривок тексту). URL: <http://web.archive.org/web/20191203083438/http://megaznaika.com.ua/kazka/metylyk-mykola-mahera/>
- C. 102. Текст про пшанку. URL: <http://web.archive.org/web/20191203083557/http://www.ukrlib.com.ua/sochm/printout.php?id=408>
- C. 105. Прислів'я: Знайшов — не сквач, губива — не плач; Укр. прислів'я, приказки, усталені вирази / Упоряд. Яніцька К. Л. — К.: Довіра, 2002. — 200 с.
- C. 107. Ї картинами захоплюється світ (текст). URL: <http://web.archive.org/web/20190520001153/http://lviv1256.com/history/people/5-kartyn-kateryny-bilokur-yakymy-zahoplyujetsya-svit/>
- C. 109. *Катерина Білокур* «Нагломорт з колосками і глічиком» (репродукція картини). URL: <http://web.archive.org/web/20190520001153/http://lviv1256.com/history/people/5-kartyn-kateryny-bilokur-yakymy-zahoplyujetsya-svit/>
- C. 110. *За Василем Мельником* (текст). URL: <http://web.archive.org/web/20191203084219/https://onlyart.org.ua/children/kazky/sadyk-vasyl-svityachok-zbirka/>
- C. 110. *Ігор Сікорський* (текст). URL: [http://web.archive.org/web/20191203103513/https://ukrainianpeople.us/%D1%96%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%B9%D0%B8%D0%B9%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B9%D0%B0%D0%B2%D1%96%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80/](http://web.archive.org/web/20191203103513/https://ukrainianpeople.us/%D1%96%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%96%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%B9%D0%B8%D0%B9%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B9%D0%B0%D0%B2%D1%96%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80/)
- C. 110. *Ігор Сікорський* (фото). URL: <http://web.archive.org/web/20191203103818/http://meest-online.com/history/figure/mister-helikopter/>
- C. 112. *Олег Бунчук*. Текст. URL: [http://web.archive.org/web/20191203084502/https://mala.storinka.org/%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B1%D1%83%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%8C%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%82%D1%81%D1%8C%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%8C%D0%B4%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%B8.html](http://web.archive.org/web/20191203084502/https://mala.storinka.org/%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B1%D1%83%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%8C%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%82%D1%81%D1%8C%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%8C%D0%B4%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%B8.html)
- C. 113. *Квітка чи Кеїсеї?* (текст) URL: <https://www.discoverukraine.com.ua/kvitka-cisik/>
- C. 113. *Квітка Цісик (фото)* : <http://web.archive.org/web/20191203084718/http://pro.komora.com/kvitka-tsiskyk-z-navushnykamy-8kg/>
- C. 115. *Галина Терещук*. Біатлон — це те, му дуже люблю. URL: <http://web.archive.org/web/20191203094833/https://www.radiosvoboda.org/a/29095740.html>
- C. 115. *Біатлон (фото)*. http://web.archive.org/web/20191203084927/https://zik.ua/news/2018/03/13/biatlonist_taras_rad_prynis_ukraini_chetverte_zoloto_na_hii_zumovy_1283423
- C. 118. *Гроші (фото)*. URL: <http://web.archive.org/web/20191203094246/https://opentv.media/ukrayinska-grivnya-na-pochatku-tizhnya-zmitsnilasya>
- C. 119. *Тексти про видатних українців, зображених на ривневих банкнотах*. URL: <http://web.archive.org/web/20191203094402/https://nv.ua/ukr/project/istoria-100-uyadushchikhshya-140004783.html>
- C. 121. *Тексти (художній, науковий)* URL: <http://web.archive.org/web/20191203094537/https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%B0>
- C. 122. *Леся Вознюк*. Загадка. URL: Тисяччя п'ятсот загадок / Уклад.: Л. Вознюк — Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. — 208 с.
- C. 123. *Тетяна Корольова*. Шпедер літо. URL: <http://web.archive.org/web/20191203094638/http://www.megaznaika.com.ua/lyrics/schedre-lito-t-korolova/>
- C. 124. *Леся Вознюк*. Смувала книжечка. URL: http://web.archive.org/web/20191210103634/http://www.rdobd.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=228&doc&catid=34&Itemid=57
- C. 125. *Олег Пошпайко*. Літо. URL: <http://web.archive.org/web/20191203094728/http://megaznaika.com.ua/kazka/lito-oleh-pohynajko/>

ЗМІСТ

<i>Іменник</i>	5
«Казка — це велике диво»	5
<i>Прикметник</i>	19
<i>Числівник</i>	37
Дитячий фольклор	37
<i>Дієслово</i>	44
Поетичні перлинки	44
<i>Прийменник</i>	64
Тарас Шевченко	64
<i>Речення</i>	68
Дружба та братство — найбільше багатство	71
<i>Звертання</i>	92
Весна-красна вже до нас прийшла!	92
<i>Текст</i>	95
Вони прославили наш край	107
<i>Повторення вивченого</i>	123
Літо, ти прекрасне всім!.....	123